

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 26 JULI 1961 - No. 2296

Reisdeviezen

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Bagage- en ongevallenverzekeringen

Bedrijfseconoom, leeftijd 38 jaar,

werkzaam als

medewerker organisatie-afdeling

bij groot bedrijf

wenst verandering van functie.

Bijzonderheden: Opleiding en belangstelling voor
administratieve automatisering.

Brieven onder nr. E.-S.B. 32-2, Postbus 42, Schiedam.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend, begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010 of 01800) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010
of 01800) 6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

Bij de Rijksdienst voor het Nationale Plan is te vervullen
de functie van:

HOOFD VAN HET BUREAU INDUSTRIËLE AANGELEGENHEDEN

Taak: het behandelen van de industriële vraagstukken bij
de studies en adviezen op het gebied van de ruimtelijke
ontwikkeling van Nederland en het vertegenwoordigen van
de dienst bij diverse contacten op nationaal en regionaal
niveau.

Gevraagd wordt een academicus met ruime visie op de te
behandelen vraagstukken en zo mogelijk met ervaring in
planologisch werk, die in staat is zelfstandig op te treden
en zin voor samenwerking heeft.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring f. 865,— -
f. 1.280,— p.m. (volgens de rang van planoloog 1e kl. of
hoofdplanoloog).

Eigenh. geschr. soll. onder no. 6585/7188 (in linkerboven-
hoek brief en env.) aan het bureau Personeelsvoorziening
v. d. Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

„Managing” van aandeelhoudersvergaderingen

Sinds enkele jaren kan regelmatig kennis worden genomen van de gevarieerde wijze, waarop de leiding van een aantal ondernemingen het bijwonen van aandeelhoudersvergaderingen attractief tracht te maken. Hierbij wordt veelal meer aandacht geschonken aan het recreatieve aspect dan aan de zakelijke belangen. Critici moeten eerlijkheidshalve erkennen dat in die gevallen toch nog een bijdrage wordt geleverd tot vermeerdering van de levensvreugde.

De meningen zijn verdeeld wanneer het gaat om de vraag, of het op de voorgrond treden van de recreatie in deze vergaderingen een macchiavellistische afleidingsmanoeuvre is dan wel als een nobel streven kan worden gewaardeerd om de beste van de gegeven reële mogelijkheden te verwerkelijken.

Hoewel hieraan minder publiciteit wordt gegeven, wijst een Amerikaans auteur erop, dat er in de Verenigde Staten ook ondernemingen zijn, die bij de jaarvergaderingen het comfort beperken tot een niveau, dat bepaald als ongenoeglijk moet worden beschouwd ¹⁾. In deze gevallen kan de houding van de ondernemingsleiding zeker niet dubbelzinnig worden genoemd. Wel lijkt het dubieus, of de toegepaste tactiek op langere termijn de onderneming ten goede komt. Het is dan ook onzeker of deze tactiek de grootmeester Macchiavelli eer zou aandoen.

T. A. Wise geeft in genoemd artikel een overzicht van enkele middelen, die door deze „anti-aandeelhoudersvergaderingen-fractie” van ondernemers worden aangewend. De vermelding hiervan kan voor de belangloze toeschouwer wellicht een recreatieve betekenis hebben. Is het geen aardig idee van de „Southern Pacific Corp.” om steeds de jaarvergaderingen aan de „East Coast” te beleggen, hoewel een aanzienlijke meerderheid van de aandeelhouders aan de „West Coast” woonachtig is?

Listig was ook de „timing” van de eerste aankondiging van de lunch bij de jaarvergadering van „Chrysler” in 1960. Deze aankondiging vond namelijk plaats omstreeks het tijdstip, waarop het vragenstellen een aanvang zou nemen. De lunch zou beginnen „zodra de vergadering uiteengegaan was”. De veronderstelling van Wise dat hierdoor de populariteit van de vragenstellers niet werd bevorderd, lijkt aannemelijk. Doch ook als de auteur hier te wantrouwig is, is het wellicht toch interessant om te vernemen dat de aandeelhouderslunch niet alleen als feestelijk hoogtepunt kan worden gehanteerd.

¹⁾ T. A. Wise: „What good are annual meetings?”, in „Fortune” van april 1961.

Enige aandacht verdient tevens de tactiek van de voorzitter van de jaarvergadering van de „Cuban-American Sugar Corp.”. Na in een twintigtal minuten met een ijtempo de mededelingen te hebben „doorgevolgen”, stelde hij voor de zitting op te heffen om daarna „informeel” vragen te beantwoorden. Een recalcitrante aandeelhouder wees er echter op dat op deze wijze geen formele plicht voor de beantwoording en zelfs niet voor het aanwezig zijn zou bestaan. De voorzitter moest uiteindelijk capituleren.

Meer effectief is het achterwege laten van een geluidsinstallatie. Tijdens een jaarvergadering in New York trachten enkele „beroeps-aandeelhoudersvergadering-bezoekers” dit ongerief te ondervangen door het uitdelen van draagbare microfoons, die door batterijen werden gevoed. Vele deelnemers konden echter met deze apparaten niet overweg, hetgeen leidde tot het onvermogen zich verstaanbaar te maken, het niet kunnen beluisteren van het gesprokene en tot „andere frustraties”, zoals de auteur dit laconiek aanduidt. Dit alles is evenwel nog te verkiezen boven die zomervergadering, tijdens welke de ramen werden gesloten en de „air conditioning” werd uitgeschakeld. Een meer historisch voorbeeld is de jaarvergadering in 1934 van de „Standard Oil of New Jersey”, welke in de bovenkamer van een benzinestation werd gehouden!

De andere verdeling van het stemrecht is één oorzaak van het verschillend democratisch karakter van een vergadering van een gemeenteraad enerzijds en van een aandeelhoudersvergadering anderzijds. Toch hebben de „filibusters” in het Amerikaanse parlement ook in het bedrijfsleven school gemaakt. Als zodanig kan immers het volledig voorlezen van de notulen en van het, reeds beschikbaar gestelde, jaarverslag worden beschouwd. Wise vat deze methoden op als het bewust scheppen van een sfeer van „verdovende saaiheid”. Hiertoe rekent hij ook het perfectionisme bij procedurekwesties, waarbij o.a. allerlei futiliteiten in stemming worden gebracht. Degenen, die naar een geperfectioneerde democratie streven, zullen echter met tevredenheid lezen dat de tijd beschikbaar voor het stellen van vragen in de vergadering van de „U.S. Steel” in 1960 vrijwel geheel werd verbruikt door personen, die over een minuscuul aandelenpakketje beschikten.

Natuurlijk erkent Wise het bestaan van die ondernemingen, die haar jaarvergaderingen op een hoger niveau trachten te brengen. Uit de door hem beschreven manipulaties blijkt echter dat dit „hogere streven” zich nog niet algemeen voordoet.

INHOUD

	Blz.		Blz.
„Managing” van aandeelhoudersvergaderingen	723	Bedrijfseconomische notities:	
Revaluatie en fundamentele onevenwichtigheid, door Prof. Dr. P. B. Kreukniet	724	De begrotingsopstelling in de bedrijfsorganisatie: een groepsprobleem; door Drs. C. J. Schotsman	735
Bestrijding van overmatige bescherming. Taak voor het bedrijfsleven?, door Drs. L. W. Binkhorst	727	Ingezonden stukken:	
Gemeentelijk beleid bij de uitgifte van grond in het westen des lands, door Drs. B. Weber	729	De ontwikkeling der vakbeweging 1951-1960, door J. J. de Bruin en H. J. van Welsen met een naschrift van J. Müller	736
De wereldoliesituatie, door F. S. Noordhoff	733	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	738
		Statistieken	739

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Van deputte; A. J. Vlerick.

Prof. Kreukniet betoogt in onderstaand artikel dat de voorstanders van de revaluatie formeel zeer zwak staan: zij hebben op grond van een onjuist criterium tot de rechtvaardigheidsgrond van de fundamentele onevenwichtigheid besloten; voorts is het bewijs dat de revaluatie nodig was om een fundamentele onevenwichtigheid te corrigeren, niet te leveren aangezien hier te lande het kapitaalverkeer met het buitenland, met name de kapitaaluitvoer, niet vrij was. De conclusie, dat de beperkingen t.a.v. het kapitaalverkeer met het buitenland het waarmaken van een eventuele fundamentele onevenwichtigheid onmogelijk maakten, is — zo voegt Prof. Kreukniet hieraan toe — evenwel niet meer dan een halve waarheid: zij is juist voor zover de onevenwichtigheid was gelegen in het kostenpeil, maar t.a.v. het interestpeil moet men deze maatregelen juist zien als een aanduiding van een fundamentele onevenwichtigheid. Immers, de Regering wens- te, blijkens haar manipulatie van het interestpeil — waarop de maatregelen neerkomen — geen evenwichtsherstellende beweging van dit peil.

Revaluatie en fundamentele onevenwichtigheid

Terugziend op de gedachtenwisseling tot welke de revaluatie van de gulden aanleiding heeft gegeven kan men zich gemakkelijk enigszins onbevredigd gevoelen doordat enkele aspecten van de zaak niet of nauwelijks tot hun recht zijn gekomen. Men zou dit tot op zekere hoogte kunnen toeschrijven aan Minister Zijlstra, die, met zijn gave van de verhelderende vereenvoudiging en van de pregnante formulering, de discussie, zowel in het parlement als in de pers, bijna geheel heeft gehouden binnen de grenzen van zijn kenschetsing der situatie. Deze kwam hierop neer: naar het middel der revaluatie kan men grijpen in het geval van een structurele onderwaardering van de munt; een zodanige onderwaardering — die neerkomt op een te laag relatief kostenpeil — herkent men aan de samen- gaande symptomen van overspanning van het produktie- apparaat en van een voortdurend overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans; aangezien deze symptomen zich in Nederland voordeden, er dus een structurele onderwaardering van de gulden bestond, welke uiteraard door de revaluatie van de Duitse mark nog geaccentueerd zou gaan worden, heeft de Regering tot revaluatie besloten.

Tegen de opzet van dit betoog heeft zich nauwelijks een stem verheven, wel hier en daar tegen de juistheid van een afzonderlijke schakel ervan. Toch is er reden de zaak iets nader te bezien.

Laat ons beginnen met het begrip: te laag relatief kostenpeil. Dit lijkt op het eerste gezicht een eenvoudig, duidelijk begrip dat bezwaarlijk moeilijkheden kan opleveren. Bij nadere beschouwing blijkt dit echter anders te zijn.

Het spreekt vanzelf dat de produktiekosten der diverse goederen in de verschillende landen uiteenlopen: anders zou er geen internationale handel bestaan en hij ook niet nodig zijn. Er zijn dus — en er waren vóór de revaluatie — goederen met in Nederland hogere produktiekosten dan in het buitenland en andere met lagere. Als men spreekt van een te laag kostenpeil hier te lande bedoelt men dus niet dat *alle* goederen in Nederland lagere kosten hebben dan elders. Maar wat dan wel? Kennelijk denkt men aan het een of ander gemiddelde, doch als men zich

dan in de aard hiervan tracht te verdiepen, blijken de moeilijkheden onoverkomelijk te zijn. Men zou deze — kortheidshalve onvolledig — zo kunnen formuleren dat het onmogelijk is een stel wegingscoëfficiënten te bepalen dat waarborgt dat elke willekeurige combinatie van wijzigingen in de produktiekosten van een aantal goederen die geen invloed op de betalingsbalans heeft ook het gemiddelde onveranderd laat. Aan die voorwaarde moet immers een gemiddelde, wil het uitsluitel omtrent het verband tussen kostenpeil en betalingsbalans geven, voldoen. Afgezien van deze onmogelijkheid: de beschikbare statistische gegevens betreffende kostenpeilen zijn volstrekt niet met behulp van dergelijke wegingscoëfficiënten berekend. Vandaar dat zeer weinig betekenis valt te hechten aan pogingen langs statistische weg aan te tonen dat het relatieve kostenpeil van een land te hoog of te laag is. Witteveen heeft enige tijd geleden in de kolommen van dit blad zulk een poging gedaan ¹⁾. De hierboven uiteengezette bezwaren gelden ten aanzien van zijn cijfers, die hij overigens kennelijk zelf niet zeer hoog aanslaat, in zoverre in mindere mate dat hij met indexcijfers werkt, zodat de cijfers *veranderingen* in de verhouding der kostenpeilen sinds een basisjaar aangeven. Mocht men aannemen dat in het basisjaar het relatieve kostenpeil hier te lande in evenwicht met het buitenland was, kon men voorts de beschikbare cijfers een grote mate van betrouwbaarheid en nauwkeurigheid toeschrijven — quod non —, dan zou een voorzichtige gevolgtrekking omtrent de ontwikkeling van het relatieve kostenpeil over een *klein* aantal jaren mogelijk zijn. Wordt het aantal jaren groter dan stijgt de waarschijnlijkheid dat de veranderingen van de produktiekosten van afzonderlijke, misschien voor de betalingsbalans belangrijke, goederen (bijv. zuivelprodukten) sterk van het verloop van het gemiddelde gaan afwijken. Bovendien wordt de kans dan groter dat aan de vraagzijde wijzigingen hebben plaatsgevonden die het trekken van een conclusie uit de cijfers ten aanzien van de betalingsbalans niet meer toelaten.

¹⁾ Prof. Dr. H. J. Witteveen: „Revaluatie. De wisselkoers als instrument van structuurpolitiek” in „E.-S.B.” van 22 maart 1961, blz. 301.

Men denke bijv. aan veranderingen in invoerrechten en in kwantitatieve restricties.

In het kort komt het bovenstaande hierop neer dat men langs statistische weg wel kan nagaan of een nationaal kostenpeil relatief laag of hoog is maar niet of het *te* laag of *te* hoog is, namelijk zo laag of hoog dat het de betalingsbalans uit haar evenwicht brengt. En om dit laatste gaat het juist.

Omdat men langs de *directe* weg niet kan nagaan of het kostenpeil van een land het juiste of te hoog of te laag is, alles gezien uit de gezichtshoek van de betalingsbalans, is het volkomen terecht dat men op *symptomen* afgaat, zoals Minister Zijlstra dit deed, en dus tot de aanwezigheid van een „fundamenteel disequilibrium” besluit als bepaalde verschijnselen aan de dag treden.

Over deze symptomen nu iets meer. Die van Minister Zijlstra noemde ik reeds: overspanning van het productie-apparaat en een voortdurend overschot op de lopende rekening der betalingsbalans. Het is voor het betoog het eenvoudigst met het tweede symptoom te beginnen; het eerste komt dan vanzelf aan de orde.

Als een voortdurend overschot op de lopende rekening een symptoom is van een relatief te laag kostenpeil en dus een voortdurend tekort op een relatief te hoog kostenpeil duidt, blijkt uit evenwicht van de lopende rekening dat het kostenpeil zich op zijn „juiste” hoogte bevindt. Deze stelling is echter niet vol te houden. Het *relatieve* kostenpeil manifesteert zich *uitsluitend* in de betalingsbalans, of beter: in grootheden die op de betalingsbalans worden aangetekend. Dat deze grootheden nu weer op de interne situatie doorwerken raakt het wezen van de zaak niet. Wil dus het relatieve kostenpeil inderdaad een fundamentele onevenwichtigheid inhouden dan moet het leiden tot een ontwikkeling van de betalingsbalans die spanningen oproept, welke op den duur te groot worden. Welke die spanningen zijn is bekend: in het geval dat ons bezighoudt, nl. dat van een te laag relatief kostenpeil, is het een inflatoire druk en niets anders. Echter, van de betalingsbalans gaat zulk een druk uit als zij actief is in de gebruikelijke betekenis van die term, nl. als het overschot van de lopende rekening groter is dan *het netto bedrag van de autonome kapitaalexport* en niet, zoals Minister Zijlstra heeft gesteld, als het groter is dan nul. Het tegenovergestelde geval spreekt nog duidelijker: niemand zal willen staande houden dat een land met een tekort op de lopende rekening, dat evenwel wordt gefinancierd door autonome kapitaalexport, dus bijv. een ontwikkelingsgebied, waarvoor dit een normale en zelfs wenselijke situatie is, worstelt met een fundamentele onevenwichtigheid in de vorm van een te hoog kostenpeil.

Bij mijn weten is Van Sandick²⁾ de enige geweest die in de discussie tegen het vervangen van de totale betalingsbalans door de lopende rekening bezwaar heeft gemaakt. Waaraan is toe te schrijven dat alle overige deelnemers aan de discussie met Minister Zijlstra medegaan in het overboord zetten van het toch volkomen gangbare begrip van het materiële evenwicht der betalingsbalans en slechts aandacht schenken aan de lopende rekening? Een beschouwing van het tweede vermelde symptoom, dat van het overspannen productie-apparaat, kan op deze vraag een antwoord geven.

Het spreekt volstrekt niet vanzelf dat naast het betalingsbalanssymptoom dit tweede wordt genoemd, daar immers het te lage kostenpeil zich in eerste aanleg uitsluitend in de betalingsbalans uit. De inflatoire druk, uitgeoefend door de actieve betalingsbalans, zal ongetwijfeld, vooral indien de Overheid prijsstijgingen der produktiefactoren en met name loonstijgingen binnen nauwe grenzen houdt, een overspanning van het productie-apparaat en in het bijzonder een schaarste op de arbeidsmarkt veroorzaken, maar dit is dan niet een afzonderlijk symptoom, maar een uitvloeisel van het eerstgenoemde.

Welke betekenis het tweede symptoom heeft zet Witteveen uiteen in zijn eerder genoemd artikel. Behalve in een relatief laag kostenpeil kan een actieve betalingsbalans ook haar oorzaak vinden in een tekortschieten van de binnenlandse vraag. Het tweede symptoom geeft er nu uitsluitel over welke der twee oorzaken werkt in het geval dat de betalingsbalans hardnekkige overschotten vertoont. Immers, indien er sprake is van een te laag kostenpeil zal een overspanning van het productie-apparaat optreden; is daarentegen een tekortschieten van de binnenlandse vraag de oorzaak dan doet zich een onderbezetting van het productie-apparaat voor.

De zaak is nu echter dat in het laatste geval de invloed op de betalingsbalans zich alleen of althans hoofdzakelijk op de lopende rekening zal doen gelden. Indien wij dit geval omschrijven als een deflatie, veroorzaakt doordat de besparingen de investeringen overtreffen, dienen wij het ontstaande overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans als een der gevolgen dezer deflatie te zien. Of het deflatieproces nog aan de gang is of tot een evenwicht, uiteraard op een laag peil, heeft geleid, is onverschillig; in elk geval zal tegenover het overschot van de lopende rekening een op zijn minst even groot bedrag staan aan besparingen die in het binnenland geen belegging vinden. De mogelijkheid van een kapitaalexport, en dus van een in materiële zin evenwichtige betalingsbalans, is er, doch dit is voor het betoog onverschillig: waar het bewuste overschot aan besparingen heengaat doet er niet toe, want in elk geval verdwijnt het uit de geldstroom. In dit geval is dus inderdaad niet de stand van de betalingsbalans als geheel maar de stand van de lopende rekening van belang.

Geheel anders ligt de zaak evenwel als een relatief laag kostenpeil oorzaak van de spanningen is. Welke de monetaire invloed van de betalingsbalans dan is hangt af van de mate van verstoring van het monetaire evenwicht en dus niet van de lopende rekening alleen daar uiteraard de autonome kapitaalbewegingen evenzeer in- of deflatorisch werken als de posten van de lopende rekening. Hier is dus het gedrag van de betalingsbalans als geheel relevant.

Als men in het laatste geval uitsluitend naar de lopende rekening ziet, verwacht men de twee gevallen. Dit heeft klaarblijkelijk plaatsgevonden.

Zo komen wij tot de slotsom dat de voorstanders van de revaluatie op grond van een onjuist criterium tot de rechtvaardigheidsgrond van de fundamentele onevenwichtigheid hebben besloten. En voorts: aangezien hier te lande het kapitaalverkeer met het buitenland, met name de kapitaaluitvoer, niet vrij was, is het bewijs dat de revaluatie nodig was om een fundamentele onevenwichtigheid te corrigeren niet te leveren. Immers, zo zou men kunnen stellen, hadden

²⁾ A. A. van Sandick: „De revaluatie van de gulden” in Bank- en effectenbedrijf van april 1961.

geen belemmeringen van de kapitaalexport bestaan, wellicht zou dan per saldo een autonome kapitaaluitvoer gelijk aan of zelfs groter dan het overschot van de lopende rekening hebben plaatsgevonden. Het argument dat zulk een additionele kapitaalexport de uitvoer zou doen toenemen — het „boemerang-effect” — en de gedachte compensatie dus achterwege zou blijven, gaat alleen op voor nauw met bepaalde exporttransacties verbonden kredietverlening; alle overige kapitaalexport zou slechts de groei van onze deviezen- en goudvoorraad hebben vertraagd.

Formeel staan de voorstanders der revaluatie dus inderdaad zeer zwak. Of dit in materiële zin ook het geval is, laat ik gaarne in het midden, er geen behoefte aan hebbend mij achteraf in de discussie te mengen juist op een punt waar deze laatste zich niet ver boven het peil van „'t is nietes — 't is welles” kan verheffen.

Het ligt voor de hand ten gunste van de revaluatie het volgende argument aan te voeren: toegegeven zij dat de mogelijkheid van een materieel betalingsbalansevenwicht bij vrijlating van de kapitaaluitvoer bestond; een kapitaaluitvoer echter van de omvang die nodig zou zijn geweest om dit evenwicht te bewerkstelligen kan Nederland zich niet veroorloven, gezien de grote binnenlandse investeringsbehoefte die uit de snelle bevolkingsgroei voortvloeit.

Dit kan een steekhoudend argument pro revaluatie zijn — waarbij de kwantitatieve juistheid weer in het midden gelaten zij. Men dient evenwel te beseffen dat met het hanteren van dit argument het standpunt volslagen is veranderd en de fundamentele onevenwichtigheid als motief onder tafel is gevallen. Men revalueert niet wegens een te laag relatief kostenpeil, maar omdat men de kapitaalexport niet de kans wenst te geven een voldoende omvang aan te nemen. Daarmede heeft de *autonome* kapitaalbeweging het veld moeten ruimen voor de *wenselijk geachte*.

Nu zou men nog kunnen trachten aan te voeren dat de beperkingen ten aanzien van de kapitaalexport slechts ten doel hebben te beletten dat deze laatste stijgt boven het evenwichtspeil van de autonome kapitaaluitvoer zoals dat op lange termijn tot stand zou komen. Dit argument snijdt echter geen hout want in de eerste plaats wordt het begrip autonome kapitaalexport zo wel heel ver omgebogen en voorts zou men aannemelijk moeten maken dat in de aan de revaluatie voorafgaande periode de kapitaaluitvoer zich, ware hij vrij geweest, boven het bedoelde evenwichtspeil zou hebben verheven.

Het heeft er dus de schijn van dat de slotsom blijft dat het bestaan van restricties op het kapitaalverkeer met het buitenland het onomstotelijk aantonen van de aanwezigheid ener fundamentele onevenwichtigheid onmogelijk maakt, hoe waarschijnlijk men het ook acht dat bij een vrij kapitaalverkeer de betalingsbalans een actief saldo zou hebben vertoond. Toch ligt de zaak iets anders, hetgeen blijkt bij een nadere beschouwing van het wezen der fundamentele onevenwichtigheid.

Bij het aanvaarden van het juiste criterium voor de fundamentele onevenwichtigheid, nl. het materiële betalingsbalansevenwicht, gaat een tot dusver onvermeld gebleven grootheid een rol spelen: het *interestpeil*, en wel, evenals het kostenpeil, in zijn verhouding tot het buitenland. De term *interestpeil* wordt hier dan in ruime zin

gebezigd, als omvattend het geheel der kredietcondities.

Aangezien voor het evenwicht van de betalingsbalans lopende rekening en kapitaalbewegingen even bepalend zijn, staan voor het vraagstuk van de fundamentele onevenwichtigheid het kostenpeil en het de kapitaalbewegingen mede bepalende interestpeil op volkomen gelijke voet. Men kan in beginsel met evenveel recht de oorzaak van een actieve betalingsbalans zoeken in een te hoog relatief interestpeil als in een te laag relatief kostenpeil.

Het is dus zo dat het „*fundamentele*” *evenwicht*, waarvan de „*fundamentele disequilibrium*” een afwijking is, wordt gekenmerkt door waarden van kostenpeil en interestpeil die enerzijds intern met elkander in evenwicht zijn, anderzijds een saldo der lopende rekening en een saldo der kapitaalbewegingen opleveren die elkander juist compenseren. Daar het interestpeil uit de aard der zaak een onderdeel van het kostenpeil vormt, is er iets voor te zeggen in de voorgaande zin niet kostenpeil en interestpeil maar *loonpeil* en interestpeil tegenover elkander te stellen. De verwaarlozing van de overige kostenbestanddelen is een niet ongebruikelijke en hier zeker vrij onschuldige vereenvoudiging.

Het is van belang het door het begrip onevenwichtigheid geïmpliceerde begrip evenwicht expliciet in de beschouwing te betrekken, daar men er zich dan rekenschap van geeft dat bij verstoring van dit evenwicht een proces van evenwichtsherstel optreedt. Dit inzicht heeft voor het begrip fundamentele onevenwichtigheid vèrstrekkende consequenties. Immers, als het bij een verstoring van het fundamentele evenwicht voldoende is een spontaan optredend proces van evenwichtsherstel de vrije loop te laten om daardoor de onevenwichtigheid te zien verdwijnen, wat moet men dan onder een fundamentele onevenwichtigheid eigenlijk verstaan? Hoe fundamenteel is „*fundamenteel*”?

Het antwoord op deze vragen is zeer eenvoudig. In de strikte zin van een situatie waarin een economische grootheid niet in evenwicht is met de hoogte van de wisselkoers en men de oplossing slechts kan vinden in een verandering van deze laatste *bestaat een fundamentele onevenwichtigheid niet*. Zo is het bijv. duidelijk dat, indien de Regering in maart jl. in plaats van tot een revaluatie had besloten tot een vrijlaten van het binnenlandse kosten- en interestpeil, langs een andere weg dan nu wordt bewandeld het fundamentele evenwicht bereikt zou zijn.

De fundamentele onevenwichtigheid is aanwezig als er een spanning bestaat tussen wisselkoers enerzijds en kosten- en/of interestpeil anderzijds en *men een aanpassing van een of beide van deze laatste grootheden onaanvaardbaar acht*, zodat men tot wijziging van de wisselkoers besluit. Zij heeft dus niets fundamenteels doch is slechts de uitdrukking van de noodzaak van een beleidsbeslissing op een hoog vlak.

Toen hierboven de beperkingen ten aanzien van het kapitaalverkeer met het buitenland ter sprake kwamen, drong zich de voor de hand liggende conclusie op dat deze beperkingen het waarnemen van een eventuele fundamentele onevenwichtigheid onmogelijk maakten. Dit blijkt nu niet meer dan een halve waarheid te zijn: zij is juist voor zover de onevenwichtigheid was gelegen in het kostenpeil, maar ten aanzien van het interestpeil moet men deze maatregelen juist zien als een aanduiding van een fundamentele onevenwichtigheid. Immers, de Regering wenste, blijkens haar manipulatie van het interestpeil — want hierop komen de maatregelen neer —, geen evenwichtsherstellende beweging van dit peil.

Leiden.

Prof. Dr. P. B. KREUKNIET.

Hoewel de schepping van een gunstig klimaat voor het internationale ruilverkeer, door middel van G.A.T.T., O.E.E.C. en andere intergouvernementele overeenkomsten, in belangrijke mate heeft bijgedragen tot het tegenhouden van de instelling van overmatige bescherming, zijn er nog zeer vele zgn. pijnpunten overgebleven. Ter bestrijding van de bescherming op deze pijnpunten is het noodzakelijk het binnenlandse politieke klimaat in het beschermende land rijp te maken voor het aanvaarden van een geringer bescherming dan bestaat of gevraagd wordt. Dit betekent public relationswerk in het invoerland. De regering van het uitvoerland, dat door de bescherming in het invoerland getroffen wordt, is niet het geschikte medium om dit public relationswerk te doen of zelfs te betalen. Hier ligt een taak voor het bedrijfsleven. Deze taak volgt logisch uit de internationalisering van het handelsverkeer. Het huidige streven naar liberalisatie verschaft het taktische moment, waarop deze taak met succes kan worden begonnen.

Bestrijding van overmatige bescherming. Taak voor het bedrijfsleven?

Eén van de moeilijkheden op het gebied van het internationale ruilverkeer, waarvoor onze westerse economische samenleving nog geen afdoende oplossing heeft gevonden, is de latent aanwezige bedreiging van een met succes bekroonde export met een verhoging van het invoerrecht of een verzwaring van andere invoerbepalende maatregelen in het ontvangende land.

Aangezien de draagkracht en de invloed van de hierdoor getroffen exporteur en importeur, afzonderlijk en gezamenlijk, vrijwel nimmer groot genoeg zullen zijn om zonder de hulp van derden de strijd tegen een eventuele invoering van deze internationale handelsbelemmeringen afdoende te voeren, hebben de exporteurs in kwestie tot nu toe in eerste instantie steun gezocht bij de regering van het eigen land, als enige evenwaardige tegenspeler tegen de betrokken buitenlandse regering en van tijd tot tijd door samenwerking met lotgenoten getracht een macht te vormen, die sterk genoeg is om de gezamenlijke medeverantwoordelijkheid voor de bestrijding van de handelsbelemmeringen in het buitenland, op zich te nemen.

Regeringen protesteren dan ook door middel van hun vertegenwoordigingen in het buitenland tegen de instelling van invoerbelemmeringen. Deze protesten worden met een gemengd succes bekroond. Ten einde de mogelijkheid op succes te vergroten, hebben de onderscheidene regeringen door middel van G.A.T.T., O.E.E.C. en andere intergouvernementele overeenkomsten getracht een internationaal klimaat te scheppen, waarin bilaterale gesprekken, die gericht zijn tegen de instelling van verhoogde bescherming, een betere kans van slagen zullen bieden.

Hoewel de schepping van dit gunstige internationale klimaat in belangrijke mate heeft bijgedragen tot het tegenhouden van de instelling van overmatige bescherming, zijn er nog zeer vele zgn. pijnpunten overgebleven, waarop een afbreken van een bestaande bescherming of een weigering op een verzoek tot verhoging daarvan, de betrokken regering teveel politieke schade zou berokkenen.

De politieke schade ontstaat in die gevallen, waarin een regering zulk een beslissing zou moeten nemen tegen de wil of van het Parlement, of van de kiezers van het gehele land, of van enkele in het betreffende kiesstelsel voor de

regering belangrijke kiesdistricten. Ter bestrijding van de bescherming op deze pijnpunten is het daarom noodzakelijk het binnenlandse politieke klimaat in het invoerland rijp te maken voor het aanvaarden van een geringer bescherming dan bestaat of gevraagd wordt. Dit betekent: public relationswerk in het invoerland.

De regering van het uitvoerland, dat door de nieuwe bescherming getroffen zal worden is niet het geschikte medium om zulk public relationswerk te doen of zelfs te betalen. Dit is een terrein, waarop de getroffen belanghebbenden in het uitvoerland een belangrijke rol kunnen spelen. Zij zullen dit werk niet zonder hulp in het invoerende land kunnen verrichten. Aansluiting zal moeten worden gezocht bij de krachten in het invoerland, die reeds in dezelfde richting werken en niet in staat waren op eigen kracht het politieke klimaat in dat land in voldoende mate te beïnvloeden.

Het doel der te voeren activiteit moet zijn een verlaging van het kritieke niveau van bescherming voor het produkt in kwestie beneden het bestaande en/of voorgestelde niveau van bescherming voor dit produkt. Dit kritieke niveau is het niveau van bescherming waarboven de krachten, die zich tegen een hogere bescherming zullen verzetten een zodanige politieke macht vormen, dat deze sterk genoeg is om verlaging van een bestaande, c.q. een afwijzing van een gevraagde hogere, bescherming te rechtvaardigen.

Zulk een kritiek niveau bestaat er zowel voor het algemene peil der bescherming als voor het specifieke beschermingspeil van een bepaald produkt. Bij de bestrijding van de hoogte van het algemene beschermingsniveau kan worden gewerkt met algemene argumenten. Gewezen kan worden op de verhoging van de levensstandaard, die het gevolg is van de verbetering van de internationale arbeidsverdeling, die bij een vrijer internationaal ruilverkeer zal ontstaan. De juistheid van deze algemene argumenten zal op het beperkte terrein van de bestrijding van de bescherming van één produkt niet aan te tonen zijn. Op dit beperkte terrein kunnen deze argumenten daarom slechts een aanvullende rol spelen en zal de aandacht voornamelijk geconcentreerd moeten worden op de speciale positie van het betreffende produkt.

Het kritieke niveau van bescherming voor één bepaald produkt wordt bepaald door:

1. de mate, waarin het publiek zich bewust is van de nadelen, die de consument van de onderhavige bescherming ondervindt en/of

2. de mate van het publieke bewustzijn inzake de werkelijke hoogte van de bescherming die de binnenlandse producent geniet;

3. de bewuste kennis van de kiezers van het al dan niet bestaan van de noodzaak de betrokken landgenoten tegen kwaad van buiten te beschermen en

4. het publieke bewustzijn ten aanzien van de mogelijkheden, die de producenten bezitten om hun inkomen zonder een hogere bescherming op eigen kracht te vergroten.

Sub 1 en 2. De nadelen, die de consument lijdt, kent deze grote groep van kiezers in de meeste gevallen niet, omdat het publiek niet in staat is een vergelijking te maken met de toestand, waarin vrije invoer mogelijk zou zijn.

De hoogte van de verleende bescherming is voor het grote publiek een onbekend gegeven. Het percentage van het invoerrecht of zelfs de hoogte van een specifiek recht, dringt veelal niet tot de consument door. De invloed op deze op zich zelf direct aanwijsbare bescherming van een mogelijke omzet- of andere belasting, die ook over het bedrag van het invoerrecht geheven wordt, is een factor, van wiens bestaan maar zeer weinigen afweten. Dit is praktisch ook het geval met de grootte van de bescherming, die besloten ligt in de meerdere vracht- en andere kosten, die in vergelijking tot het binnenlandse produkt op het ingevoerde produkt drukken.

Het totaal cumulatief effect van al deze wijzen van bescherming komt het beste tot uitdrukking als een percentage van de kostprijs. Dit percentage kan de naam dragen van „inefficiency coëfficiënt”. Wordt voor de berekening van deze inefficiency coëfficiënt uitgegaan van de kostprijs in het uitvoerland, dan zal met een tegenweer van de om bescherming vragende industrie, gebaseerd op het gebruik van uitdrukkingen als goedkope arbeid, verborgen subsidies, oneerlijke concurrentie en dergelijke, in vele landen het effect van de eigen actie teniet gedaan kunnen worden. Het is daarom noodzakelijk in die landen een kostprijs in het invoerende land als grondslag voor de berekening van de inefficiency coëfficiënt te gebruiken.

De goede bedrijven in het invoerende land, die geen of weinig bescherming van node hebben, stellen geen kostprijsberekening ter beschikking van buitenlandse concurrenten, die zich tegen de bestaande of gevraagde hogere bescherming wensen te verzetten. De aanvragers van bescherming zullen de gegevens van deze goed geleide bedrijven vanzelfsprekend niet gebruiken. Van de landgenoten, die geëmigreerd zijn mag niet verwacht worden, dat zij in dezen behulpzaam zullen zijn. Zij moeten hun leven richten naar het land van vestiging.

Het bedrijfsleven in het uitvoerende land moet daarom bedrijven in het invoerende land in beheer hebben of nemen om zich de gegevens te verschaffen, die de basis moeten vormen voor de berekening van de inefficiency coëfficiënt. Sceptici zullen tegenwerpen, dat berekeningen van kostprijzen niet te maken zijn. Voor sommige bedrijfstakken is dit juist; voor andere bestaan praktijkcijfers, die gebruikt kunnen worden, terwijl er in het geval van de land- en tuinbouw, dank zij het werk van instituten als het Landbouw-Economisch Instituut, gegevens voorhanden

(advertentie)

zijn, die als een uitgangspunt voor de berekening van de inefficiency coëfficiënt aanvaard zullen worden. Maar ook de regelmatige publikatie van balansen en winst- en verliesrekeningen van in beheer genomen bedrijven kan een zeer aanzienlijk effect ten goede hebben. De inefficiency coëfficiënt is, mits goed gebruikt, zeer suggestief maar geen onontbeerlijk werktuig.

Sub. 3. Het kwaad van buiten bestaat uit het bestaan van onfaire concurrentie. Deze wordt soms veroorzaakt door subsidies en/of dumping. Deze kunnen in vele gevallen afzonderlijk worden behandeld met een „countervailing duty”. Dit kan niet geschieden met factoren als goedkope arbeid of grond, of andere factoren, die de binnenlandse producent buiten zijn schuld een achterstand geven, waarvan compensatie door een bescherming aan de grens gerechtvaardigd wordt geacht. Enkele van deze factoren kunnen met gepubliceerde gegevens worden weerlegd; voor andere zijn gegevens van een eigen bedrijf in het invoerende land de enige afdoende basis voor een overtuigende argumentatie in het invoerland.

Sub 4. Een groter inkomen kan de om bescherming vragende industrie veelal verkrijgen door verbetering van haar produktie- en vaak ook afzet-efficiency. Ter aantoning van deze mogelijkheden is soms het in beheer hebben van een bedrijf in het invoerland bijna de enige wijze om over gegevens te beschikken, die niet voor aanvechting vatbaar zijn.

Ook uit deze schematische uitwerking van de gegevens, die de grondslag zullen vormen van de noodzakelijke ombuiging van het politieke klimaat in het invoerland en de wijze van verkrijging van effectieve gegevens blijkt wel duidelijk, dat hier een taak ligt die niet door de Overheid kan worden uitgevoerd, maar door het bedrijfsleven moet worden opgevat.

In vele bedrijfstakken, waarin het mogelijk zou zijn bedrijven in het buitenland in beheer te nemen, zal men onwennig tegenover dit idee staan. Het idee kennis te hebben van de omstandigheden waaronder anderen produceren, is echter niet nieuw. Het bestaat zowel in het nationale als in het internationale verkeer, zij het niet met het doel het politieke klimaat in een land te beïnvloeden.

Verschillende grootwinkelbedrijven, die bepaalde goederen in massa kopen, hebben eigen proefbedrijven, waarin betere kostprijsgegevens beschikbaar zijn dan die waarover hun eventuele leveranciers beschikken. Door gebruik te maken van deze kennis, zijn deze bedrijven in staat hun leveranciers te dwingen volgens de meest efficiënte wijze voor hen te produceren. Verschillende internationale concerns hebben bij vele onderhandelingen met regeringen

het voordeel van kennis van zaken in verschillende landen. Zij kunnen daardoor argumenten naar voren brengen, waarover noch hun concurrenten noch deze regeringen beschikken.

Bezien vanuit het oogpunt der economische ontwikkeling is de voorgestelde opzet, inclusief het gebruik maken van een public relationsdienst in het buitenland, een logische stap. Naast scheppingsdrang en werklust is het eigenbelang nog steeds de grootste drijfveer voor het handelen der mensen. De energie, die uit eigenbelang voortkomt, wordt soms misbruikt om zich met weinig inspanning een relatief te groot inkomen te verwerven. Als tegenwicht moet de energie van het eigenbelang van andere individuen de tegenactie voeren. Tot nu toe kon dit botsen van eigenbelangen plaatsvinden binnen de landsgrenzen. Met de toename van het internationale verkeer moeten op dit terrein geleidelijk aan de landsgrenzen worden overschreden.

De voorzichtigheid, waarmede in het huidige stadium van deze ontwikkeling, vooral in den beginne, gehandeld zal moeten worden, zal zeer groot zijn. Het idee, dat een industrie in het buitenland zich zou mogen mengen in de omvorming van het binnenlandse politieke klimaat, zelfs op het gebied van de mate ener te verlenen bescherming, wordt nog niet zonder meer aanvaard. Slechts in die gevallen, waarin zulk een bescherming kennelijk en zonder twijfel als te hoog moet worden beschouwd, kan de beschreven activiteit van het bedrijfsleven op het ogenblik met succes worden bekroond. Maar ook onder deze omstandigheden van, wat ik zou willen noemen, „overmatige” bescherming, zal nog wel met zeer veel takt moeten worden gehandeld.

Daarom zal elke actie voordeel moeten trekken van het algemene na-oorlogse streven van liberalisatie van het handelsverkeer en van de daarin, bij gebrek aan een betere

oplossing, opgekomen groepsvormingen van Zes, Zeven, Zuidamerikaanse Vrijhandels-Associatie, etc. De voorgestelde actie is één der methoden om de knelpunten, die dit streven belemmeren, te helpen overwinnen en om het bereiken van bindingen tussen deze groepen te vergemakkelijken.

Het zal uit het oogpunt van takt niet steeds juist zijn direct alle middelen toe te passen, die in het bovenstaande werden aangegeven. Dit zal ook niet onder alle omstandigheden nodig zijn. Mocht dit in een bepaald geval echter wel zo zijn, dan zal waarschijnlijk meer succes geboekt worden door met voelen en tasten op kleine schaal te beginnen en de actie geleidelijk aan op te bouwen, zodra de tactische omstandigheden dit toelaten. Deze laatste kunnen worden beïnvloed door aansluiting bij de krachten, die de liberalisatie van het handelsverkeer nastreven.

Gemerkt zal worden, dat wanneer op deze wijze gehandeld wordt, de publieke opinie kenmerken zal vertonen van een bewustwording, dat niet slechts eigenbelang wordt nagestreefd, maar tevens het algemeen belang wordt gediend. Met de doorwerking van dit ontwikkelingsproces zullen de acties, die buitenlandse producenten kunnen ondernemen, in belang kunnen toenemen om, hoewel thans nog in een ver verschiet, uiteindelijk op gelijke wijze te worden aanvaard als een binnenlandse politieke strijd tussen partijen vóór en tegen een bepaalde maatregel van bescherming van een eigen industrie.

Concluderend kan worden gesteld: er bestaat een taak voor het bedrijfsleven bij de bestrijding van „overmatige” bescherming. Deze taak volgt logisch uit de internationalisering van het handelsverkeer. Het huidige streven naar liberalisatie verschaft het faktische moment, waarop deze taak met succes kan worden begonnen.

Londen.

Drs. L. W. BINKHORST.

Gemeentelijk beleid bij de uitgifte van grond in het westen des lands

De door regeringsinstanties gepubliceerde rapporten inzake de ruimtelijke ordening en de daarmede mogelijk in strijd zijnde besluiten en plannen van gemeentebesturen in het westen, doen de vraag rijzen of er sprake is van een al dan niet bewust doorkruisen van het ruimtelijk beleid der Regering door de betreffende gemeentebesturen. Bij een bewust doorkruisen van het regeringsbeleid zou er bij de gemeentebesturen twijfel moeten bestaan aan de juistheid van de door de Regering wenselijk geachte ontwikkeling. In het andere geval zou er sprake zijn van een verschil van inzicht in de aard en omvang der maatregelen, welke nodig zijn om de doelstellingen der Regering te verwerkelijken.

Doelstellingen van de Regering.

In de in september 1960 verschenen „Nota inzake de ruimtelijke ordening in Nederland” heeft de Regering uiteengezet welke maatregelen zij noodzakelijk acht om te komen tot een verantwoorde benutting van de in ons land beschikbare ruimte. De algemene strekking van het regeringsbeleid wordt op blz. 113 van de nota omschreven als het geheel van maatregelen, dat gericht is op het bevorderen van een optimaal leef- en werkmilieu in alle delen

van het land. Dit moet zowel in materiële als in niet-materiële zin worden verstaan.

De omstandigheden in Nederland maken het onontkoombaar dat met kracht gestreefd wordt naar een zo groot mogelijk rendement van onze natuurlijke hulpbronnen en in het algemeen naar een zo hoog mogelijk economisch potentieel waarbij de niet-meetbare aspecten van de ruimtelijke ordening echter niet minder hoog moeten worden aangeslagen, aldus de regeringsnota. De te voeren politiek zal daarom, naast het bevorderen van de economische ontwikkeling evenzeer gericht moeten zijn op maatregelen om voor zo groot mogelijke groepen van het volk aantrekkelijke woonvormen mogelijk te maken, onnodig verlies van vrije tijd te vermijden, goede en bereikbare gelegenheid voor recreatie in de vrije natuur en voor de sport enz. te bieden en gemakkelijke deelneming aan het sociale en culturele leven te verzekeren.

Met het oog op de dreigende congestie in het westen en de mogelijkheid van een verder achterblijven van de overige landsdelen wenst de Regering een beleid te voeren, dat gericht is op een ombuiging van de bestaande ontwikkeling in de richting van een grotere spreiding van werkgelegenheid en bevolking over het gehele land. Deze

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

(advertentie)

grotere spreiding denkt de Regering te bereiken door stimulerende maatregelen, d.w.z. door het helpen scheppen van gunstige voorwaarden voor de gewenste ontwikkeling door de uitvoering van overheidswerken, een spreiding van openbare diensten, onderwijsinstellingen enz., het treffen van maatregelen op sociaal en cultureel gebied en het verlenen van financiële steun aan industrievestigingen in de te ontwikkelen gebieden.

Als aanvulling op deze stimulerende maatregelen wenst de Regering een selectief beleid ten aanzien van de uitgifte van grond in de Randstad, speciaal waar het gaat om de bestemming van de aan diep vaarwater gelegen gronden en de uitgifte van werkterreinen.

Medewerking van de gemeentebesturen.

Aangezien de grondmarkt voor een overwegend deel door de gemeenten wordt beheerst, acht de Regering de medewerking van de gemeentebesturen van essentiële betekenis voor het slagen van het spreidingsbeleid (blz. 127 van de nota). In de 7e industrialisatienota wijst de Minister van Economische Zaken erop „dat de gemeenten in het Westen des lands in belangrijke mate tot het slagen van de spreiding kunnen bijdragen door bij hun uitgiftebeleid ten aanzien van industrieterreinen de doeleinden van de overheidspolitiek voortdurend voor ogen te houden”.

De invloed van de gemeentebesturen op de ruimtelijke ordening zal bij aanvaarden van de voorgestelde wet op de ruimtelijke ordening nog meer geaccentueerd worden, doordien alsdan uitsluitend de gemeentelijke bestemmingsplannen bindende regelingen zullen geven, zij het dan dat door Gedeputeerde Staten aanwijzingen kunnen worden gegeven omtrent de inhoud van die bestemmingsplannen.

Oppervlakkig beschouwd lijkt de kwestie van de gronduitgifte voor industrie in het westen dus neer te komen op het volgende:

1. gronden, aan diep vaarwater gelegen, worden uitsluitend bestemd voor de aan deze ligging gebonden industrieën;

2. bij de uitgifte van werkterrein in de overige delen van de Randstad zal zorgvuldig te werk moeten worden gegaan; er zal selectie nodig zijn onder de gegadigden,

welke selectie scherper zal zijn naarmate de terreinen in kwestie schaarser zijn.

In dit verband moet worden gewezen op het op blz. 70 van de nota gestelde:

„Bij de industrieën, die op diep vaarwater zijn aangewezen, sluiten zich tal van toeleverende of verwerkende bedrijven aan. Ten dele zijn deze nauw aan de basisbedrijven gebonden. In dergelijke gevallen zal er eer een regionale spreiding van de afgeleide bedrijven binnen de sfeer van de basisbedrijven mogelijk zijn dan een landelijke spreiding. Anderdeels zijn er toeleverende en verwerkende bedrijven, waarbij de band aanzienlijk losser is (fabricage van halffabrikaten of onderdelen, die tot op zekere hoogte gestandaardiseerd zijn of waarvan de toegevoegde waarde zo hoog is, dat transport over grotere afstanden economisch verantwoord is)”.

Voorts wordt op blz. 81 van de nota nog gewezen op:

„de wenselijkheid, dat de met de zeevaart samenhangende bedrijvigheid zich ook op meer geschikte plaatsen landinwaarts ontwikkelt, voor zover met toegankelijkheid voor kleinere schepen of kustvaarders kan worden volstaan. Bij de verwerking van olieproducten dienen hiervoor ook de mogelijkheden van transport door pijpleidingen in het oog te worden gehouden”.

De overwegingen, die de gemeentebesturen in het westen bij de uitgifte van werkterreinen moeten doen gelden, blijken derhalve niet zo eenvoudig. Zij eisen in ieder geval een breed inzicht in de economische ontwikkeling. Daarnaast zullen deze gemeentebesturen niet meer uitsluitend moeten zijn ingesteld op een opvangen van de behoeften van de eigen bevolking en op een steeds verder uitgroeien, maar zullen zij in grotere verbanden moeten gaan denken en zich instellen op een zekere zelfbeperking ten bate van het geheel (zie blz. 130 van de nota). Regionale samenwerking en bezinning op de landsbelangen worden dus voor deze gemeentebesturen van groot belang.

Bestaat er reden tot twijfel aan de juistheid van het regeringsbeleid?

Nu de Regering van deze gemeentebesturen verwacht, dat zij niet het belang der eigen gemeente maar het landsbelang als richtsnoer voor hun beleid zullen hanteren, mag in de eerste plaats van de Regering worden verwacht, dat zij overtuigend aantoonde, dat de door haar aangegeven ontwikkeling inderdaad op de beste wijze het tegenwoor-

dige en toekomstige belang van ons land bevordert. Is de Regering hierin met de publikatie van de „Nota inzake de ruimtelijke ordening” geslaagd?

In de eerste plaats moet erop worden gewezen, dat de Regering zich heeft moeten onthouden van een plaatsen van het probleem der ruimtelijke ordening in Nederland in het raam van de te verwachten Westeuropese ontwikkeling. Hoewel toegegeven moet worden, dat het uitermate moeilijk is een ook maar enigermate betrouwbaar inzicht te geven in de toekomstige economische en maatschappelijke verhoudingen in West-Europa, dient anderzijds toch erkend te worden, dat de toekomstige ontwikkeling in Nederland in zeer grote mate bepaald zal worden door de toekomstige verhoudingen in West-Europa. De conclusies van de nota komen hierdoor op een wankel basis te staan; men kan aan de hand van de nota niet beoordelen of de door de Regering gewenste ontwikkeling ook in de toekomstige Europese samenleving past.

In de tweede plaats moet erop worden gewezen, dat de doelstelling van de Regering, het streven naar een optimaal leef- en werkmilieu voor alle delen van het land, een voor vele meningen plaatsbiedende omschrijving is. Hier rijzen velerlei vragen. Onder welke omstandigheden is er sprake van een optimaal leef- en werkmilieu? Een objectief vaststellen van dit criterium is niet mogelijk. De samenstellers van de nota doelen op deze moeilijkheid, als zij op blz. 113 verklaren, dat de „niet-meetbare aspecten van de ruimtelijke ordening niet minder hoog moeten worden aangeslagen”. Men heeft bij de ruimtelijke ordening namelijk niet alleen met economische facetten te maken, maar hierbij zijn nauw betrokken allerlei maatschappelijke problemen, zoals die betreffende het wonen, de recreatie, de water- en luchtverontreiniging, de defensie, de afstand tussen woon- en werkgebieden enz.

Stelt het vaststellen van de economisch meest gunstige ontwikkeling ons reeds voor vrijwel onoplosbare vraagstukken, nog minder mogelijk is het om aan te geven welke situatie, rekening houdend met alle hierop betrekking hebbende facetten, als de meest gunstige moet worden aangemerkt. Het is nu eenmaal niet mogelijk exact vast te stellen welke betekenis bijv. goede recreatie- en woongelegenheden voor de bevolking hebben. Van een produktieproces kunnen wij de toegevoegde waarde bepalen, maar wij kunnen het door een doelmatige aanleg van woon- en recreatieruimte geschapen nut niet in geld uitdrukken. Evenmin is het mogelijk om juist vast te stellen op welk bedrag de schade, door een industriële concentratie aan de volksgezondheid en de levensvreugde der bewoners van het betreffende gebied toegebracht, moet worden gesteld. Men kan de niet-meetbare aspecten van de ruimtelijke ordening niet objectief afwegen tegen de economische. Hier kan slechts een rangschikking plaats hebben, welke echter steeds subjectief zal zijn.

Het vraagstuk wordt echter praktisch onoplosbaar, wanneer men zich realiseert, dat het bij de ruimtelijke ordening niet alleen gaat om de huidige situatie, maar ook, en zulks met het oog op de verwachte bevolkingstoename, om de vraag hoe aan de grond een dusdanige bestemming kan worden gegeven, dat zo goed mogelijk wordt voldaan aan de behoeften van komende generaties. Maar wat kan men met een aanvaardbare mate van nauwkeurigheid zeggen omtrent de toekomstige structuur van de bevolking en omtrent het toekomstige economisch en maatschappelijk leven?

Ten aanzien van de omvang der bevolking bestaat geen

zekerheid, zelfs al beperkt men de prognose tot een tijdstip (1980), dat, gezien de materie welke men tracht te regelen, als nabijgelegen moet worden beschouwd. Ook moet worden afgewacht, of de door de Regering gewenste bevolkingsspreiding zich zal realiseren. Op blz. 115 van de nota wordt dan ook geconstateerd, dat het welslagen van de te voeren politiek niet bij voorbaat verzekerd kan worden geacht.

Het vormen van een inzicht in de werkgelegenheid over een langere periode is evenmin uitvoerbaar. Wat zal men over 10 of 20 jaar produceren, waar zal men dit doen en hoe zal dit geschieden? De voortschrijdende techniek kan een prognose, welke gebaseerd is op een diepgaande studie, volkomen bezijden de werkelijkheid stellen.

Hoe de mensen over 20 of misschien 50 jaar zullen willen wonen en recreatie zullen zoeken is thans niet te beoordelen. Dat in de waardering van de mate waarin en de wijze waarop in deze behoeften moet worden voorzien, grote veranderingen kunnen optreden, toont het jongste verleden duidelijk aan. Men behoeft zich slechts te realiseren welke wijzigingen zich op dit gebied in de afgelopen decennia hebben voltrokken om te beseffen, dat het ook in dit opzicht speculatief is te trachten een beeld van de toekomst te geven.

Maar zelfs indien men erin zou slagen aan te geven welke benutting van de beschikbare ruimte op een bepaald tijdstip de optimale zou zijn, wat heeft men dan bereikt? Het aldus bepaalde optimum zou slechts voor dat moment gelden. De dynamiek van het economisch en maatschappelijk leven zou ongetwijfeld aanleiding geven tot wijzigingen in de waarderingen en derhalve een wijziging in de structuur vereisen. De situatie, die men thans als de optimale ziet, zal over enkele tientallen jaren zeer waarschijnlijk niet meer aan deze eis voldoen.

De Regering heeft dan ook niet getracht een gedetailleerd plan voor te leggen, dat op een toekomstig tijdstip zal moeten zijn gerealiseerd. Zij heeft zich beperkt tot de grote lijnen van het nationale aspect, welke inhouden een aantal maatregelen, die tot een ontlasten van de druk op het westen moeten leiden. Maar door deze beperking mist de nota het karakter van een basis voor het door de gemeentebesturen te voeren beleid ten aanzien van de uitgifte van grond. De nota laat bovendien twijfel open of de voor de toekomstige ontwikkeling aangegeven richting wel de juiste zal blijken te zijn. Het is althans onmogelijk te bewijzen, dat de door de Regering gewenste oplossing de meest gunstige is.

Overwegingen, welke bij de uitgifte van werkterrein in het westen vereist zijn.

Reeds de op blz. 70 en 81 van de nota genoemde overwegingen (hiervoor vermeld in kolom 2) tonen aan, dat de gemeentebesturen in het westen voor beslissingen komen te staan, die een zeer brede en diepgaande kennis van de hiermede verbonden economische problemen noodzakelijk maken, en welke alle ruimte voor verschil van inzicht openlaten. Wanneer men zich realiseert, dat Nederland, wil het zijn economische positie in Europa behouden en zo mogelijk omhoog brengen, zich tot het uiterste zal moeten inspannen en daarbij de voordelen van zijn geografisch gunstige ligging ten volle zal moeten benutten, dan is het zonder twijfel, dat de Regering met haar beleid inzake de ruimtelijke ordening een grote wissel trekt op de medewerking van de betreffende gemeentebesturen.

Het westen van ons land biedt voordelen voor industrie-

vestiging. De 7e industrialisatienota getuigt hiervan op blz. 11 waar vermeld wordt:

„De bijzonder gunstige geografische ligging van het westen des lands heeft zowel de sectoren van de handel, het verkeer en de dienstverlening als de industrie tot grote ontwikkeling gebracht. Sinds 1945 is de concentratie van deze activiteiten aldaar nog aanzienlijk verder versterkt. Daardoor zijn, gezien de beperkte oppervlakte, nu reeds moeilijkheden ontstaan wat de beschikbaarheid van het industrieterrein aangaat. Dit geldt in het bijzonder de grond voor industriële bedrijven die per zeeschip bereikbaar moeten zijn. Ook voor andere industrieën is het echter al niet gemakkelijk meer om een geschikte vestigingsplaats te vinden.

Het is aannemelijk, dat de verwezenlijking van de Euromarkt er toe zal leiden, dat de neiging om allerlei economische activiteiten te concentreren in bijzonder gunstig gelegen delen van de gemeenschap — waaronder West-Nederland zeker valt te rekenen — nog verder zal toenemen”.

Anderzijds dient te worden onderkend, dat er de laatste jaren reeds sprake is van een decentralisatie bij de industriële werkgelegenheid. De industriële expansie van de provincies Noordbrabant en Limburg gaat de laatste jaren zeer snel. De uitbreiding van de industriële werkgelegenheid in het westen was veel geringer, hetgeen uit het feit blijkt, dat de industriële werkgelegenheid in het tijdvak 1951-1959 als volgt toenam ¹⁾:

	toename aantal arbeidsplaatsen
Groningen, Friesland en Drenthe	15.237
Overijssel en Gelderland	22.088
Utrecht, Noord- en Zuidholland	24.716
Zeeland	1.266
Noordbrabant en Limburg	59.051
	<u>122.358</u>

De uitbreiding van de industriële werkgelegenheid voltrekt zich bovendien in hoofdzaak binnen de bestaande ondernemingen; slechts een gering deel der uitbreiding komt op rekening van nieuwe ondernemingen. De werkgelegenheid in industriële ondernemingen met 10 of meer werknemers nam in de jaren 1953 tot en met 1957 toe met 139.800 plaatsen. Hiervan kwamen op rekening van nieuwe vestigingen 22.916 arbeidsplaatsen, zijnde slechts 16,4 pCt. van de gehele toeneming ²⁾.

Daarnaast dienen de gemeentebesturen bij hun beslissingen rekening te houden met de omstandigheid, dat de toekomstige behoefte aan woon- en recreatieruimte niet alleen bepaald wordt door de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de industrie, maar waarschijnlijk in nog belangrijker mate door de werkgelegenheid in de dienstensector. De toeneming van de werkgelegenheid in de dienstensector is de laatste jaren bijzonder opvallend, hetgeen blijkt uit de volgende cijfers ³⁾:

Werkgelegenheid in 1.000 manjaren	1957	1959	verschil
landbouw	470	455	- 15
industrie	1.729	1.720	- 9
diensten	1.568	1.604	+ 36
overheid	349	356	+ 7

Deze tendentie kan vooral voor het westen met zijn bestaande concentratie van dienstverleningsbedrijven van groot belang zijn. Anderzijds zullen de toenemende bevolking en de uitbreiding van het sociale toerisme steeds hogere eisen gaan stellen aan de terreinen voor recreatie. En ook in dit opzicht heeft het westen met zijn strand en duinen een grote aantrekkingskracht.

Het vorenstaande samenvattend blijkt, dat het, zelfs al

erkent een gemeentebestuur de juistheid van de door de Regering aangegeven richtlijnen, mogelijk is, dat in bepaalde gevallen beslissingen worden genomen, welke naar de mening van anderen onjuist moeten worden geacht. De mogelijkheid van verschil van inzicht tussen de gemeentebesturen wordt bovendien in belangrijke mate bevorderd door de omstandigheid, dat niet allerwegen de juistheid van het regeringsbeleid wordt erkend, en door het feit, dat het uitergesloten is de betekenis van woon- en recreatieruimte objectief af te wegen tegen de voordelen, welke een tot het uiterste benutten van de economische mogelijkheden van het westen mede kan brengen.

Overleg en samenwerking tussen de gemeentebesturen vereist.

De beslissingen, die de gemeentebesturen bij de aanleg van industrieterreinen, havens, wegen enz. en bij de uitgifte van werkterreinen nemen, beïnvloeden niet alleen de structuur van de eigen gemeente, maar zij hebben invloed op een veel ruimer gebied. Van de gemeentebesturen mag dus geëist worden, dat zij bij het nemen van hun beslissingen rekening houden met de draagwijdte dier beslissingen. Het is dan ook volkomen terecht, dat de Regering van de gemeentebesturen verwacht, dat zij de problemen van de ruimtelijke ordening in groter verband zullen bezien en dat op dit terrein samenwerking plaats heeft, waarbij de vorming van industrie- en recreatieschappen e.d. wordt aanbevolen. Daarnaast deelt de Regering mede, dat in overleg met de provinciale besturen gestreefd zal worden naar een gronduitgiftebeleid in de Randstad, dat afgestemd is op de noodzakelijke selectie van aldaar onder te brengen activiteiten (blz. 135 van de nota).

Op welke wijze dit streven zal worden bevorderd geeft de Regering niet aan. Het streekplan zal volgens art. 3 van het ontwerp Wet op de ruimtelijke ordening slechts in *hoofdlijnen* de toekomstige ontwikkeling van het betreffende gebied aangeven. Het gemeentelijk bestemmingsplan, dat volgens art. 9 van bedoeld wetsontwerp voor zover een goede ruimtelijke ordening dit nodig maakt de bestemming van de in het plan begrepen grond aangeeft, leent zich, gezien de dynamiek van het economisch en maatschappelijk leven, evenmin voor een vergaande detailering.

Logisch lijkt, dat in het westen permanent overleg inzake de ruimtelijke ordening plaats heeft tussen de besturen van sterk op elkaar aangewezen gemeenten. Bij dit overleg zal het bedrijfsleven moeten worden ingeschakeld, terwijl de medewerking van het provinciaal bestuur noodzakelijk is. Op deze wijze kan bereikt worden, dat beslissingen, welke de toekomstige structuur van een gebied bepalen, in al hun consequenties worden bezien. Dat hiermede in alle gevallen een overeenstemming van inzicht bij de overlegplegende instanties zal worden bereikt kan niet worden verwacht. Er bestaan te dezen aanzien teveel mogelijkheden voor verschil van inzicht. Uiteindelijk zal de beslissing bij Gedeputeerde Staten moeten liggen, hetgeen overeenstemt met hun taak ten aanzien van de regionale problemen. De invloed van het Rijk is verzekerd door de aanwijzingen omtrent de inhoud van de streekplannen (art. 37 van het ontwerp wet ruimtelijke ordening).

Wel is onbetwistbaar, dat de economische overwegingen voor het beleid in het westen zeer zwaar zullen moeten wegen. Juist de gunstige ligging van dit gebied in West-Europa is een zeer belangrijke factor bij de economische mogelijkheden voor Nederland. In nog veel sterkere mate geldt dit voor de gronden aan diep vaarwater gelegen.

¹⁾ Algemene Industriestatistiek.

²⁾ Nota over de economische structuur van Amsterdam.

³⁾ Zevende industrialisatienota.

De wereldoliesituatie

„Ik zie nog maar één mogelijkheid om uit de huidige crisis in de internationale olie-industrie te raken: een internationale olieconferentie. Daar zouden producenten en consumenten van 's werelds belangrijkste energiebron zich om de tafel moeten scharen om een internationale conventie voor produktie, distributie en prijzen op te stellen, die moet voldoen aan de volgende eisen: a. een verzekerde bron van redelijke inkomsten voor de landen waar de olie wordt gewonnen; b. een verzekerde voorziening van de verbruikende landen met goedkope olieprodukten van uniforme, hoge en steeds stijgende kwaliteit”¹⁾.

Enrico Mattei, de energieke president van het Italiaanse Staatsoliebedrijf.

Overproduktie van aardolie.

Sedert 1958 is er sprake van overproduktie van aardolie — zo lezen wij in een interessante beschouwing in „De Essobron” van juli 1960 — en het ziet er niet naar uit, dat deze overproduktie in de naaste toekomst zal afnemen²⁾. Dat brengt de schrijver van genoemd artikel ertoe de vraag te stellen, waarom de oliemaatschappijen dan nog doorgaan met intensief zoeken naar nieuwe olievelen. Het antwoord op deze vraag — zegt hij — is niet eenvoudig. Als redenen kunnen z.i. onder andere worden genoemd:

1. de noodzaak voor oliemaatschappijen om over een onafhankelijke aardolievoorziening uit eigen bronnen te beschikken;
2. de wenselijkheid om aardolie te winnen in de buurt van een markt met grote vraag naar petroleumprodukten;
3. de onzekerheid t.a.v. het bezit van sommige bestaande olievelen als gevolg van ongunstige politieke omstandigheden;
4. het nationalistische drijven van sommige landen om in hun gehele behoefte uit de produktie van het eigen land te voorzien;

¹⁾ Uit het slotartikel van de reisredacteur W. L. Brugmans van het Haarlems Dagblad in het nummer van 7 februari 1961: „Macht van grote maatschappijen behoort tot het verleden”.

²⁾ Het artikel houdt zich ook bezig met de snel toenemende olie-exporten van de Sowjet-Unie: 220.000 vaten per dag over 1958 tegen 290.000 over 1959. Hiervan nam West-Europa verreweg het grootste gedeelte af. Deze hoeveelheden vertegenwoordigen ongeveer 10 pCt. van de eveneens snel toenemende produktie van de Sowjet-Unie.

(vervolg van blz. 732)

Conclusie.

Hoewel hiervoor is betoogd, dat twijfel kan bestaan aan de juistheid van de door de Regering gewenste ontwikkeling en de genoemde overwegingen veel ruimte voor verschil van inzicht overlaten kunnen intergemeentelijk overleg en samenwerking ertoe leiden dat de verschillende bij de ruimtelijke ordening betrokken belangen zo goed mogelijk worden gediend. Bij dit overleg zullen de onderstaande conclusies uit de „Nota inzake de ruimtelijke ordening” de aandacht van de besturen der gemeenten in het westen moeten hebben:

1. de ontwikkeling van de zeevaart en de daarop gebaseerde industrie gaat in de richting van een verdere concentratie in de gebieden aan de Nieuwe Waterweg en het Noordzeekanaal (blz. 81);

2. bevorderd dient te worden, dat de met de zeevaart samenhangende bedrijvigheid zich meer landinwaarts ont-

5. de langlopende verbintenissen, die sommige oliemaatschappijen met regeringen van bepaalde landen hebben aangegaan, om in die landen naar olie te zoeken.

Dat de grote maatschappijen de overproduktie in de hand werken door hun eigen produktie op te voeren, laat de evengenoemde schrijver onbesproken, dit in tegenstelling tot de deskundige medewerker van de „Frankfurter Allgemeine”, Alfred Michaelis, in zijn artikel „Het teveel aan aanbod op de wereldoliemarkt” (8 augustus 1960). Dit teveel aan aanbod — zo betoogt hij — is de schuld van de grote olieconcerns zelf, die zich zo levendig over de situatie beklagen. Dat blijkt al uit een bericht van „Standard Oil”, waarin met genoegen werd vastgesteld, dat de omzet in 1959 met 8 pCt. was verhoogd. En dit concern is niet het enige waarvan de omzet sneller in omvang is gestegen dan het wereldverbruik. Zo bezorgen de grote maatschappijen elkaar afzetmoeilijkheden.

Wat is hiervan de verklaring? In zijn antwoord op deze klemmende vraag herinnert de heer Michaelis er in de eerste plaats aan, dat de internationale concerns gewoonlijk een politiek van afzetregulering en prijsstabilisatie bedrijven, doch moet daarop laten volgen: „Als zij zich daar momenteel niet aan houden, gebeurt dit met het oog op een ontwikkeling waarin aan hun alleenheerschappij steeds meer afbreuk wordt gedaan. De concurrentie van buitenstaanders kan over enkele jaren een grotere rol spelen, en daarom willen de concerns thans hun positie op de wereldmarkt bevestigen en uitbouwen. Dit geschiedt vooral in West-Europa, daar de olie in de Verenigde Staten de kolën als brandstof niet verder meer terugdringt”.

wikkelt indien en voor zover met toegankelijkheid voor kleine zeeschepen of kustvaarders kan worden volstaan (blz. 81);

3. bij de verwerking van olieprodukten dienen de mogelijkheden van transport door pijpleidingen in het oog te worden gehouden (blz. 81);

4. de onder 1. genoemde omstandigheid vereist een zorgvuldig gebruik van de schaarse ruimte in de Randstad en grote aandacht voor elkaar van gebieden voor zware industrie- en woongebieden (blz. 81);

5. de nog te vaak in de richting van een voortdurende uitbreiding uitgaande gedachten dienen meer te gaan in de richting van een zekere zelfbeperking in het belang van een doelmatige decongestie (blz. 130);

6. in de Randstad zal een selectief beleid bij de uitgifte van grond moeten komen, hetgeen vooral geldt voor industrieterrein aan diep vaarwater; hierbij is de bepaling van de prijs van de grond van veel gewicht (blz. 126).

Santpoort.

Drs. B. WEBER.

Zo zien wij, dat de concerns in West-Europa en in de ontwikkelingslanden elke gelegenheid aangrijpen om raffinaderijen te bouwen en pijpleidingen aan te leggen. Ook zetten zij hun plannen door om supertankers te bouwen. Wie immers olie produceert, transporteert, raffineert en de produkten zelf op de markt brengt, heeft de markt in de hand. Een interessant betoog, waarin één zinsnede ons bijzonder heeft getroffen, nl. die waarin sprake is van een doorbreking van de alleenheerschappij van de grote olieconcerns. Wij zouden hieraan gaarne einge nadere aandacht willen schenken.

De bedreigde alleenheerschappij.

Het wordt ons gemakkelijk gemaakt door de verschijning van het artikel „Verandering in het patroon van de wereldoliehandel” in „The Financial Times” van 30 september 1960 en van het oktober-nummer van „Economic News Service” van de International Co-operative Alliance. Het huidige probleem van de olie-industrie — zo lezen wij dan in „The Financial Times” — is niet zozeer het probleem van een surplus (een surplus in de eigenlijke zin des woords is er altijd geweest), maar dat de periode waarin het surplus effectief kon worden gereguleerd, is beëindigd. Dit — zegt het blad — is een van de voornaamste conclusies van een beschouwing over de huidige oliesituatie, geschreven door P. H. Frankel en W. L. Newton in de „National Economic Review”³⁾.

Tien jaar geleden nog beheersten de acht machtigste concerns voor 100 pCt. de olie uit het Nabije Oosten en voor 95 pCt. die uit Venezuela, en konden zij een reserveringspolitiek voeren, die de prijzen niet in gevaar bracht. Er werd niet meer geproduceerd dan door de importerende landen kon worden afgenomen en deze situatie maakte een voor de olie-industrie buitengewoon winstgevendende prijspolitiek mogelijk. Waren verder niet de prijzen van de wereldmarkt de door de Verenigde Staten ter bescherming van de binnenlandse industrie vastgestelde prijzen?

Omstreeks het jaar 1958 werd de markt minder gunstig waartoe verscheidene omstandigheden bijdroegen. Men oordele:

1. de grote winsten, behaald in Venezuela en in het Nabije Oosten, trokken andere ondernemingen aan en deden bij de regeringen in de oliegebieden het verlangen rijzen naar een hoger aandeel in de winst;

2. de Franse Regering bevorderde op succesvolle wijze de olie-exploratie in Noord-Afrika;

3. in Italië ontwikkelde de Staatsoliemaatschappij E.N.I. (Ente Nazionale Idrocarburi) zich tot een internationale onderneming;

4. in Venezuela en in Libië ontdekten Amerikaanse ondernemingen van middelbare grootte heel wat olie die, naar men verwacht, goedkoop geproduceerd kan worden. De opkomst van deze nieuwe ondernemingen heeft de concurrentie verscherpt;

5. in landen waar de verkoop niet of in beperkte mate onder controle van de gevestigde maatschappijen staat, zijn de laatste tijd veel benzinstations gaan werken, die hun petroleum beneden de „officiële” prijzen aan de markt brengen. Zij brengen er de grote concerns toe, ook tegenkander scherper te concurreren, zelfs door prijsverlagingen;

6. faalde Mossadeqs staatsgreep in Perzië, omdat hij in zijn strijd tegen de grote oliemaatschappijen geen samen-

³⁾ Ook uitvoerig besproken in de publikatie van de International Co-operative Alliance.

werking had gezocht met andere landen, de Russen en de Italiaanse E.N.I. zoeken zulk een samenwerking wel.

De aangeduide concurrentiemoeilijkheden zullen naar het oordeel van Frankel en Newton de komende tien jaren wel aanhouden. De oliemaatschappijen gaan een waarlijk niet gemakkelijke periode tegemoet. Dat de wereldolievoorziening bijna een Amerikaanse en een Engelse aangelegenheid was, is volgens hen een historische samenloop van omstandigheden geweest. De Verenigde Staten en Engeland mochten niet verwachten dat zij altijd de wereld zouden blijven voorzien van . . . door andere landen geproduceerde olie.

Amerikaans-Engelse samenwerking.

Wat nu de publikatie van de International Co-operative Alliance betreft, deze vermeldt in de aanhef een deel van de rede die de heer Enrico Mattei, president van de genationaliseerde Italian Oil Company (E.N.I.), op 14 september 1960 heeft gehouden en waarin hij o.a. naar voren bracht, dat het door het petroleumkartel ontwikkelde en lange tijd gehandhaafde systeem tot regeling van de produktie en van de prijzen niet lang meer in stand zal kunnen blijven. De toeneming van het aantal petroleumondernemingen en de toenemende Staatsinvloed op de gang van zaken in petroleumangelegenheden hadden — naar zijn zeggen — „een even ernstige crisis in het leven geroepen als die welke had geleid tot de kartelovereenkomst van Achnacarry in 1928”.

De samenstellers van de publikatie van de I.C.A. onderschreven deze conclusie en lichtten ons daarna in bijzonderheden in over inhoud en betekenis van de overeenkomst van Achnacarry, waarover lange tijd een sluier heeft gelegen. In de eerste jaren na 1928 ontkende men zelfs dat er een overeenkomst tot stand zou zijn gekomen⁴⁾. In werkelijkheid werden in de jaren 1928 tot 1934 niet minder dan vier internationale overeenkomsten afgesloten door de Standard Oil Co. (New Jersey), de Royal Dutch-Shell en de Anglo-Iranian Oil Co., Ltd. Deze drie grote maatschappijen hadden de produktie, de raffinage, het transport en het op de markt brengen van haar produkten geheel in handen (were fully integrated). Door onderlinge verbindingen met elkaar en met andere ondernemingen, door het gemeenschappelijk bezit van reserves en door overeenkomsten voor de verkoop van olieprodukten trachtten deze maatschappijen de volledige controle te verwerven over de verkoop van olie en over de prijzen over de gehele wereld.

De kern van de belangrijkste overeenkomst, die van 1928, werd gevormd door 7 statusquo-bepalingen (de zeer bekende „as-is”-bepalingen) betreffende alle onderdelen der petroleumindustrie. En werd verder een Export Petroleum Association in het leven geroepen om de Amerikaanse exporten te controleren en de prijzen te regelen voor het Mexicaanse Golfgebied, die immers de basisprijzen voor de olieprodukten op de wereldmarkt waren. De Verenigde Staten waren tot dan toe nog het land dat als produktieland ver aan de spits stond. Over de Europese markten verscheen een speciaal memorandum in januari 1930.

De derde overeenkomst kwam in 1932 tot stand onder de naam van „Heads of Agreement for Distribution”, in

⁴⁾ Harvey O'Connor behandelt in zijn boek: „The Empire of Oil, 1955” deze aangelegenheid op de blz. 275-278: Engeland kon voor zijn goedkope olie uit het Nabije Oosten de in Amerika geldende prijzen in rekening brengen.

juni 1934 gevolgd door „Draft Memorandum of Principles”, welke vierde overeenkomst in feite een bekrachtiging inhield van het verdrag van Achnacarry, dat zijn invloed bleef laten gelden „into the late 1940”. Men ging erbij dit alles van uit dat er buiten de Verenigde Staten één wereldmarkt voor olie was. Daarin kwam echter in tweeërlei opzicht een verandering en wel, omdat 1. de Sowjet-Unie en haar satellieten een eigen markt gingen vormen en 2. de Verenigde Staten hun eigen exporten moesten gaan staken in verband met het teruglopen van de produktie door de inwerking van de zgn. conserveringspolitiek.

Amerika ging goedkope olie invoeren, doch deze goedkope olie verstoorde de Amerikaanse marktverhoudingen. Ingrijpen van de Regering bleef niet uit. In februari 1958 werden de importen beperkt tot 10 pCt. van de vraag in Amerika zelf. Toch bleef men in de buitenwereld van oordeel dat deze beperking van de invoer geen stand zou kunnen houden en wel om de eenvoudige reden, dat de produktie van elk extra vat olie in de Verenigde Staten driemaal zoveel kost als daarbuiten. De Verenigde Staten zullen dus op importen aangewezen blijven. Deze overweging heeft buiten Amerika geleid tot zeer uitgebreide exploratiewerkzaamheden met daaraan verbonden hoge investeringskosten, alsmede tot de bouw van tankers „during the middle fifty's” en zo heeft de politiek tot bescherming van de binnenlandse Amerikaanse markt, meer dan de Suez-crisis met al haar gevolgen, bijgedragen „to the present state of oil-surplus”. Aldus de publikatie van de I.C.A. op blz. 3: „World Production and Consumption Today”.

Nieuwe mogelijkheden.

Wij hebben dus gezien dat de beproefde politiek van afzetregulering en prijsstabilisatie door de grote olie-maatschappijen niet langer kon worden gevolgd, voornamelijk als gevolg van de opkomst van middelgrote ondernemingen, die vooral in Venezuela en in Libië op naar verhouding goedkope wijze olie hebben weten te produceren. In verband met de geringe kapitaalcracht van deze ondernemingen moest echter deze olie zo spoedig mogelijk van de hand worden gedaan en wel tegen lagere dan de geldende prijzen. Ook het betrekken door Italië van zeer grote hoeveelheden olie uit het Sowjet-gebied tegen veel lagere prijzen dan in West-Europa gelden, heeft marktverstoring gewerkt. De winning van olie uit de Sahara deed de Franse markt verloren gaan of zal haar vroeg of laat verloren doen gaan.

De grote maatschappijen werden door een en ander gedwongen een scherpe concurrentie te gaan voeren, zelfs tegen elkaar. Maar de als gevolg van dit alles toegepaste prijsverlagingen wekten een scherpe reactie op van de zijde der produktielanden (het Nabije Oosten en Venezuela), die ertoe leidde dat op een in augustus 1960 te Bagdad gehouden conferentie werd besloten, ter beveiliging hunner belangen, een speciale organisatie in het leven te roepen, t.w. de „Organisation of Petroleum Exporting Countries”. Deze O.P.E.C. wil een prijzensysteem laten gelden onder toepassing waarvan, met inberekening van transportkosten, het niet goedkoper zou zijn bij de ene producent te kopen dan bij de andere. Zulk een systeem zou betekenen dat de huidige situatie van leveringen en afzet van olie zou worden gehandhaafd en dat de overeengekomen prijzen zouden worden opgedreven tot een punt, waarop het gebruik van olie net nog goedkoper zou zijn dan dat van andere energiebronnen.

Señor Perez Alfonso, Minister van Mijnbouw en Olie- produktie in Venezuela, verklaarde in een interview met correspondenten van de Londense pers, vlak na zijn terugkeer uit Bagdad, dat het treffen van een regeling in dezen met de Sowjet-Unie niet uitgesloten moest worden geacht. De International Co-operative Alliance acht het daarentegen zeer goed mogelijk dat de grote olieconcerns te vinden zullen zijn voor een of ander systeem van „orderly marketing”, in de geest als hierboven is aangeduid, „providing it did not affect their power of disposal”, dus mits voor de olieconcerns het baas in eigen huis zijn zou blijven gelden. Dat zou in wezen neerkomen op een herleving van een petroleumkartel, waartegen zovele ernstige bezwaren kunnen worden ingebracht. De I.C.A. hoopt dan ook dat consumptielanden als West-Duitsland, Italië, België en wellicht ook Engeland, een tegenwicht in de schaal zullen kunnen werpen. De consumptielanden zouden immers in zeer bijzondere mate de dupe worden van een prijzensysteem als hierboven is aangegeven. Maar veel beter zou het zijn als de U.N.O. in dezen stappen zou ondernemen.

Het is naar onze mening meer dan ooit tijd om de produktie- en de consumptielanden bijeen te brengen voor een diepgaand overleg, waarbij met de belangen van alle deelnemers rekening zou kunnen en zou moeten worden gehouden. De wereldolie-industrie staat voor zeer ernstige beslissingen. En dit op wel zeer korte termijn!

Haarlem.

F. S. NOORDHOFF.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

De begrotingsopstelling in de bedrijfsorganisatie: een groepsprobleem

Het streven van leiders op de verscheidene niveaus van de organisatie om de actie te beheersen, wordt ondersteund door toepassing van organisatietechnieken. Naarmate de bedrijven in omvang toenemen en vooruitzien geboden is, het prospectivische denken de retrospectieve blik verdringt en de gestelde problemen ingewikkelder zijn, worden de eisen, gesteld aan de beheerstechnieken, groter. Het antwoord op deze uitdaging is niet uitgebleven: monografieën volgen elkaar in een snel tempo op en met recht kan worden gesproken van een „mer à boire”.

Ontbreekt in de literatuur veelal het „Leitmotiv”, bij de praktische toepassing wordt de invoering van weer een andere techniek zelden overwogen binnin het kader van de aanwezige beheersinstrumenten. Blijven de bestaande instrumenten gehandhaafd, dan kan de ingevoerde nieuwe techniek tot een dode letter worden en speciaal geconstrueerde organen blijken na verloop van enige tijd ten dode opgeschreven.

Een harmonieuze toepassing van de technieken uit hoofde van de efficiency in het gebruik en van de effectivi-

teit in „widening and deepening of the scope of control” maakt zelden deel uit van een discussie vóór tot invoering wordt besloten.

In het geheel van de beheersmiddelen, reikend van de gedetailleerde taakindustrie van Taylor tot het plan van Scanlon, blijken er vier sterk naar voren te springen:

1. begrotingen;
2. procedureregelingen;
3. produktie-overzichten;
4. functie- en taakomschrijvingen.

Uitgaande van de begroting blijken de wijze en de mate van invoeren allerm minst uitgesponnen. De begroting, zo wordt gesteld, is een afspiegeling van de organisatie; aan de delegant is een relatief groot initiatief toebedeeld. Bij de invoering van een begrotingssysteem kan deze ver(der)gaande delegatie worden doorkruist door een bestaand beheersinstrument, met name de procedure-regelingen. Het vereiste conformeren aan regelingen, voorschriften en richtlijnen sluit formeel de creativiteit uit, benodigd bij de begrotingsopstelling. Vurige volgelingen van het bestaande „standard operation procedure”-systeem, die het bestaan van afwijkingen hierop erkennen (zwarte markt-verschijnselen in de organisatie), prefereren dit boven een toegestane doorbreking in de lopende gang van zaken en zien in verdergaande delegatie een mogelijkheid tot afwijking van het beleid.

De aanwezige produktiestaten leveren vervolgens een struikelblok bij invoering van de begroting. Deze overzichten — veelal opgemaakt door technici — zijn onvolledig en uitgedrukt in kwantiteiten; de onderlinge afstemming van de kostenfactoren komt niet tot uiting. De snelle oplevering na afloop van een periode en de „feel of the situation” bij opstelling en interpretatie kunnen daarentegen als pluspunten worden beschouwd.

Wanneer bij invoering van de begroting de aanwezige produktie-overzichten in het gunstige geval uit begrotingstechnisch oogpunt worden gezien, ontstaat er wrevél bij technici. Een rivalerende groep, de administratie, streeft naar een volmaakte volledigheid van gegevens en naar inspraak bij opstelling en interpretatie daar-

INGEZONDEN STUKKEN

De ontwikkeling der vakbeweging 1951-1960

De heer J. J. de Bruin te Amsterdam schrijft ons:

Het artikel van J. Müller onder bovenstaande titel in „E.-S.B.” van 24 mei 1961 noodt tot het maken van enige kanttekeningen. Deze schrijver geeft drie trends, waaruit zou moeten blijken dat het N.V.V. in de achterhoede raakt en — bij de huidige groeiverhoudingen — binnen 10 à 20 jaar door de K.A.B. voorbijgestreefd zal zijn. Wij vragen ons af, of het juist is prognoses te geven op grond van ontwikkelingen welke nog in volle gang zijn en onzekere toekomstige groeiprocessen.

Wat de huidige ontwikkeling betreft: de trends zijn gebaseerd op een onvoltooid cyclus; indien J. Müller van recente cijfers gebruik had gemaakt zou hem bijv. zijn opgevallen, dat het N.V.V. in 1960 met 19.100 leden groeide (dit is meer dan de groei van de confessionelen samen).

Uit het grotere verlies van het N.V.V. in de jaren 1957 en 1958 kan men afleiden, dat deze vakcentrale conjunctuurgevoeliger was; wellicht veroorzaakt door het feit, dat men de P.v.d.A. (met wie velen het N.V.V. identifi-

van. Wordt het begrotingssysteem eenzijdig opgelegd, dan leidt dit tot het bijhouden van ongereguleerde produktie-overzichten op basis van duplicaat-administraties. Een situatie, die weinig bevorderlijk is voor de efficiency in het bedrijf.

De begroting als afspiegeling van de organisatie doet de wenselijkheid naar voren komen, de bestaande taakverdeling kritisch te onderzoeken en na aanvulling of wijziging vast te leggen in functie- en taakomschrijvingen. Daar verantwoordelijkheid ondeelbaar is, wordt het opstellen van de begroting toegewezen aan één functionaris: een „lijnman”, de chef boekhouding of een „staf-functionaris”, de econoom. Dit geeft, overigens ten onrechte, bij anderen de indruk dat het opstellen van een begroting een hoogst individuele zaak is, waardoor hun daadwerkelijke medewerking gering blijft.

Is uit hoofde van een harmonieuze ontwikkeling van de beheerstechnieken een gerichte groepsactiviteit onontbeerlijk, dit geldt eveneens bij het opstellen van de taken binnen de begroting. Het is niet alleen gewenst, dat de delegant inspraak heeft en vertrouwd is met de bewegingsvrijheid hem toegestaan binnen het kader van zijn deelbegroting, hij zal ook moeten en kunnen onderschrijven, dat het directe toezicht tot zekere hoogte wordt vervangen door een indirect medium. Het betrokken zijn bij de opstelling geeft de delegant een binding met de begroting, die hem bij afwijking mogelijk zal weerhouden de zaak op papier kloppend te maken.

Het is gewenst, dat de professionele opstellers van de begroting hun specialisme op begrijpelijke wijze overdragen en zich beraden op het communicatiepatroon bij overdracht. Tenslotte kan door een uitwisseling van gedachten als gevolg van groepsbesprekingen de afstand tussen specialisten en lijnfunctionarissen worden verkleind.

Samenvattend kan worden gesteld, dat organiseren is het harmoniseren van beleidsinstrumenten, waarbij in het bijzonder bij de begrotingsopstelling een gerichte groepsactiviteit niet kan worden gemist.

's-Hertogenbosch.

Drs. C. J. SCHOTSMAN.

ceren) aanwees als de regeringspartij die dus de schuld van deze terugslag droeg. (Dat C.N.V. en K.A.B., in de huidige politieke verhoudingen, bij een neergang van de conjunctuur hetzelfde lot kunnen ondergaan is niet uitgesloten). Te zeggen dat de verminderde werkgelegenheid in 1957 geen verklaring biedt voor de vertraagde groei der vakcentralen is niet in overeenstemming met de geschiedenis van de vakbeweging.

De snellere groei van K.A.B. en C.N.V. vóór 1957 is mede toe te schrijven aan — zoals J. Müller aanduidde — het mandement, maar ongenoemd bleven de industrialisatie van het platteland en de openlegging van Noordbrabant (de provincie met opvallend veel nieuwe arbeidsplaatsen).

Bovenstaande indicaties maken duidelijk, dat prognoses met betrekking tot de ontwikkeling van de vakcentralen moeilijk te geven zijn. De vraag, welke vakcentrale in de toekomst het snelst zal groeien, wordt vooral bepaald door de aantrekkingskracht op de middengroepen. En daarover is nog niets te zeggen.

De heer H. J. van Welsen te Abcoude schrijft ons:

Onder bovenstaande titel beoogt de heer Jan Müller in „E.-S.B.” van 24 mei jl. een nadere analyse te geven van de cijfers, welke de ontwikkeling van de vakbeweging — zich daarbij beperkende tot de drie grote vakcentrales het C.N.V., de K.A.B. en het N.V.V. — gedurende een reeks van jaren aangeven. Aan deze analyse verbindt hij een antwoord op de vraag, welke van de genoemde centrales de sterkste groei tonen. De schrijver concludeert, dat de groei van de K.A.B. gunstig is beïnvloed door het mandement van 1954, dat het gouden jubileum van het N.V.V. dit verbond in 1956 geen windeieren heeft gelegd, dat de bestedingsbeperking de groei van alle drie centrales heeft geremd en dat de K.A.B. bij een gelijkblijven van de huidige groeiverhoudingen het N.V.V. in ledental zal overleugelen.

Het lijkt nauwelijks denkbaar dat het in 1954 verschenen mandement nog immer een verschil in groeitempo tussen beide vakverbonden zou veroorzaken. De breuk in de Raad van Vakcentralen, waartoe dit mandement heeft geleid, is reeds lang weer geheeld, getuige de nieuwe vorm van samenwerking, die tussen de genoemde drie vakcentrales is geschapen. Des te onwaarschijnlijker is het dat het mandement ook in de toekomst de groeikracht van beide centrales zal doen divergeren. Ook de andere door de heer Müller genoemde oorzaak van de afnemende groei — en wel voor alle drie genoemde centrales —, namelijk de bestedingsbeperking, zal zich momenteel noch in de toekomst nauwelijks meer doen gevoelen. Er moeten dus andere oorzaken zijn voor de verminderde stijging van het ledental der drie grote vakcentrales (die ten onrechte pretenderen alléén het predikaat „bonafide” te mogen voeren: buiten haar kringen is er nog een groot aantal organisaties dat bonafide is).

Deze andere oorzaken worden verhuld door een — mijns inziens willekeurige — correctie die de heer Müller heeft aangebracht op de groeicijfers van de K.A.B., namelijk door het ledental van de A.R.K.A. te tellen bij dat van de K.A.B. En dit terwijl de A.R.K.A. nimmer volwaardig lid is geweest van deze katholieke vakcentrale, doch slechts een solidariteitsbinding had aangegaan, welke in 1957 is verbroken. De verbreking van de band met de K.A.B. geschiedde omdat de A.R.K.A. vreesde, op den duur te moeten samensmelten met de overwegend uit lagere ambtenaren bestaande Katholieke Bond van Overheidspersoneel, terwijl haar aanhang voor een belangrijk deel uit middelbare en hogere ambtenaren bestaat.

Bovendien: waarom zijn bij de ledentallen van het N.V.V. en het C.N.V. niet die van de resp. in 1951 en 1959 geroyeerde Nederlandse Bond van middelbare en hogere Technici en Nederlandse Christelijke Vereniging van Handelsreizigers en Agenten geteld, welke niet konden instemmen met een maatregel, waartegen ook de A.R.K.A. overwegende bezwaren had? Indien de heer Müller mogelijk van oordeel is, dat A.R.K.A. en K.A.B. wegens hun gemeenschappelijke beginsel als eenheid beschouwd dienen te worden, waarom doet hij dan niet hetzelfde ten aanzien van de Katholieke Vereniging van Mijnbeambten en het Katholiek Onderwijzersverbond?

Naar ik meen is hiermede aangetoond dat de door de heer Müller toegepaste correctie op het ledencijfer van de K.A.B. een willekeurige is, terwijl zij bovendien — naar ik reeds stelde — een belangrijke factor die het afnemende groeipercentage van de drie grote vakcentrales veroorzaakt, verhult. Deze factor is namelijk gelegen in de in-

voering van de bedrijfstaksgewijze organisatie, die in het N.V.V. van 1951 af heeft plaatsgevonden. In het C.N.V. is hiermede in 1956 een aanvang gemaakt; het proces nadert — na enige stagnatie — zijn voltooiing. In de K.A.B. heeft men er — in afwachting van het resultaat van de studie van een door de bisschoppen ingestelde commissie — nog geen uitvoering aan gegeven, alhoewel er in die kring krachtige stromingen zijn (fabrieks- en bouwvakarbeidersbonden) welke in de richting van bedrijfsbonden dringen. Bovendien heeft het Verbondsbestuur van de K.A.B. recentelijk zijn definitieve standpunt over deze aangelegenheid bekend gemaakt.

Twee feiten, welke ook de heer Müller in zijn beschouwing constateert, adstrueren het voorgaande: de ombuiging van de groeicurve van het N.V.V. in 1954 en de vertraging van de groei van het C.N.V. van 1957 af. Het N.V.V. is, zoals gezegd, in de loop van 1951 tot bedrijfstaksgewijze organisatie overgegaan. De daarbij betrokkenen moesten eerst enige ervaring met de nieuwe structuur opdoen, alvorens tot een oordeelvelling te kunnen komen. Vandaar dat er een „time-lag” kan worden waargenomen. Bij het C.N.V. — waar de betrokkenen dus ten tijde van de reorganisatie kennis hadden kunnen nemen van de ervaringen van hun telegestelde N.V.V.-collega's — werkte de invloed van de bedrijfstaksgewijze organisatie sneller door op het ledental. Dat deze vakcentrales desondanks voortgegaan zijn met de vorming van bedrijfsbonden — en gevreesd moet worden dat de K.A.B. dit voorbeeld zal volgen —, heeft geleid tot een toenemend optreden van onbehagen bij groepen werknemers, die wegens hun kwantitatieve minderheidspositie menen in de nieuwe structuur niet langer hun stem te kunnen doen horen: administratief, technisch en toezichthoudend middelbaar en hoger personeel. De weerklank, die het adres van drieënvijftig hoogleraren dd. 21 september 1959 met name in die kring heeft gevonden, demonstreert dit onbehagen duidelijk.

NASCHRIFT

De heer De Bruin vraagt zich af, of het doen van prognoses op grond van nog in gang zijnde ontwikkelingen juist is. Het antwoord hierop kan in een wedervraag worden verrat: bestaat er bij een maatschappelijk ontwikkelingsproces nog behoefte aan een prognose, wanneer dit proces is uitgewerkt en de verhoudingen zich duidelijk aftekenen? De na het schrijven van mijn artikel beschikbaar gekomen cijfers wijzen op een sterker herstel van de zijde van het N.V.V.

De geschiedenis der vakbeweging na de oorlog verschilt op belangrijke punten van die van vóór de oorlog. Vóór de oorlog kon een correlatie worden aangewezen tussen de ledentallen der vakcentrales en de conjunctuur. Na de oorlog is dit verband zoek. Dit komt deels door de andere plaats, die de vakbeweging in de maatschappelijke ordening (en daarmee in het denken der vakbondsleden) inneemt, deels door de andersoortige conjunctuurbeweging van na de oorlog (kortere golfbeweging met geringere amplitude). Tabel 1 uit mijn artikel laat met zijn van 1947 tot 1957 voor alle drie de vakcentrales gestage groei hierover geen twijfel bestaan. In het Sociaal Maandblad Arbeid van 25 juni 1961 wordt hierover door Drs. J. R. Zuidema in een artikel „De omvang van de vakbeweging” gezegd, dat „het beleid van de vakbondsbesturen en van de regering van meer belang lijkt voor de verklaring van de beweging in de ledentallen dan de conjunctuur”.

Tenslotte, wat de invloed van de industrialisatie van Noordbrabant betreft: het belangrijkste economisch-geografische gebied hierin is het oostelijk industriegebied. In deze strek is 98 pCt. van de georganiseerde werknemers lid van de K.A.B. Blijkens staat 20 van „De omvang van de vakbeweging in Nederland” (C.B.S.) is van 1 januari 1954 (over de periode daarvoor zijn geen cijfers beschikbaar) tot 1 januari 1960 het ledental van de K.A.B. in dit gebied met 9 pCt. gestegen, terwijl het landelijk ledental der K.A.B. met 15 pCt. steeg.

Dat de noodzakelijke samenwerking op het hoogste niveau der drie vakcentrales weer is hersteld, betekent nog geenszins dat in de lagere regionen iets is veranderd. Uit de vakbondspraktijk blijkt, dat voor de Katholiek met betrekking tot het lidmaatschap van een vakorganisatie het mandement nog steeds richtinggevend is.

Het al of niet opnemen van de A.R.K.A. in de K.A.B.-cijfers is van geen enkele invloed op de trend. Dit geldt eveneens voor de twee geroyeerde bonden, die samen nog geen 2.000 leden hadden. Ik heb de A.R.K.A. opgenomen, omdat deze vereniging een groot deel van de betreffende periode het gezicht van de K.A.B. heeft bepaald.

Dat de dalende lijn voor het N.V.V. moet worden gezocht in de gevolgen van de bedrijfstaksgewijze organisatie, welke door deze vakvereniging reeds in 1951 ter hand is genomen, acht ik een onbewezen stelling. Want waarom duurt de „time-lag” hier van 1951 tot 1954, dus juist tot het effect van het mandement zichtbaar wordt? Het gaat er niet om, dat de groeilijn van het N.V.V. daalt, maar dat beide lijnen, van K.A.B. en N.V.V., afwijken van een voorheen gezamenlijke groeilijn; de K.A.B. naar boven, het N.V.V. naar beneden. Het heeft weinig zin hier het effect van het mandement te ontkennen.

Amsterdam.

JAN MÜLLER.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Nadat de stijging in de kredietverlening der banken aan de private sector in het eerste kwartaal van het lopende jaar niet minder dan f. 358 mln. had bedragen, hetgeen wanneer de expansie in hetzelfde tempo zou doorgaan tot een toeneming over geheel 1961 van ca. 40 pCt. zou leiden, is de lijn in april aanmerkelijk minder steil geworden en heeft in mei zelfs een contractie met f. 81 mln. plaats gevonden. Vooralsnog is niet erg duidelijk wat zich onder de oppervlakte afspeelt. Dat de economische activiteit over het hoogste punt heen is en al enige tijd vermindert, is immers niet waarschijnlijk. Dat het bedrijfsleven elders financieringsbronnen heeft aangeboord, blijkt evenmin uit de cijfers. Dat er een prikkel in deze richting werkt nu de banken onder een, zij het buigzame kredietplafondregeling moeten werken, is wel zeker. Institutionele beleggers zullen dit thans wel uit de bij hen binnenkomende leningsaanvragen merken.

De Staat zal op 26 juli opnieuw een beroep op de geldmarkt doen. De datum houdt nauw verband met de omstreks deze tijd plaatsvindende kwartaaluitkering aan de lagere overheid. De Agent hoopt waarschijnlijk, dat het geld dat de Schatkist verlaat via het uitgegeven schatkistpapier wederom in zijn bezit komt, waardoor dan de geldmarkt deze staatsuitgaven voorlopig zal financieren. Door middel van uitgifte van driemaandspromessen zal het Rijk vervroegd de in oktober te verwachten belastingen binnenkrijgen.

Het repatriëren van aflopende geldmarkttuitzettingen in het buitenland vindt verder voortgang. De binnenkomende stroom is klaarblijkelijk groter dan de uitgaande; de laatste weken stijgt het goud- en deviezenbezit van De Nederlandsche Bank.

De halfjaarcijfers van de Amsterdamsche Bank, helaas nog de enige bankinstelling die deze cijfers publiceert, over de eerste zes maanden van 1961 liggen weer hoger dan over het eerste halfjaar 1960. Alle winstbronnen hebben hiertoe bijgedragen, doch in het bijzonder de provisie. De grote activiteit ter beurze is hieraan vanzelfsprekend niet vreemd. De kosten blijven stijgen, doch dit verhindert niet, dat ook de netto winst nog f. 1,3 mln. hoger is komen te liggen.

Kapitaalmarkt.

Zonder twijfel in het raam van de sedert enige jaren gevoerde afromingspolitiek, heeft de Minister van Financiën een nieuwe lening van f. 300 mln. nominaal afgekondigd. Koers van uitgifte is 98½ pCt., de looptijd nominaal 25 jaar, rente 4 pCt., inschrijving 4 augustus, storting 21 augustus. Het effectieve rendement kan worden berekend op 4,19 pCt. Het rendement op de 4½ pCt. lening 1959 is thans 4,09 pCt., die op de 4½ pCt. 1960 II 4,23 pCt. De nieuwe lening past zich dus scherp aan bij de huidige rentestand.

Het tijdstip van het uitschrijven van de nieuwe staatslening is niet toevallig. Het beschikbaar gestelde bedrag voor buitenlandse guldenleningen op de Nederlandse markt is uitgeput en hoewel de belangstelling van het buitenland nog steeds aanwezig is, moeten de aspirant-debiteuren nog even het veld ruimen voor de Staat. Eerst wanneer de staatslening onder dak is en wellicht ook de Bank voor Nederlandsche Gemeenten haar behoeften zal hebben gedekt, lijkt de kans op het opnieuw openstellen van onze markt voor het buitenland aanwezig.

De nieuwe staatslening zal de achterstand van de openbare obligatie-emissies t.o.v. vorig jaar een stuk verminderen. In het eerste halfjaar 1961 is namelijk aan obligatieleningen f. 671 mln. geplaatst tegen f. 1.013 mln. in dezelfde periode in 1960. Bij de aandelen zijn de cijfers f. 95 mln. en f. 103 mln.

In de afgelopen week hebben de beursindices van verschillende groepen de dit jaar tot nu toe behaalde laagste standen doorbroken. Het koerspeil blijft dalende, de rendementen komen daardoor op een wat normaler niveau.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	H. & L. 1961	14 juli 1961	21 juli 1961
Algemeen	395	484 — 383	398	383
Intern. concerns	564	677 — 528	547	528
Industrie	329	437 — 331	363	346
Scheepvaart	176	223 — 174	181	174
Banken	220	251 — 218	224	223
Handel enz.	149	185 — 150	160	151

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	29 dec. 1960		14 juli 1961	21 juli 1961
Kon. Petroleum	f. 123,10		f. 115,20	f. 112,30
Philips G.B.	1.183¾		969	950
Unilever	785		739	713
Hoogovens, n.r.c.	789		950	918
A.K.U.	486½		390½	360½
Kon. Ned. Zoutind., n.r.c.	1.035		1.080	1.000
Zwanenberg-Organon	870		1.050	1.000
Rotterd. Droogdok	467		512	498
Robeco	f. 237		f. 240,50	f. 236
Amsterd. Bank	392		355½	360
New York.				
Dow Jones Industrials	616		691	683
Rentestand.				
Langl. staatsobl. a)	4,20		3,97	3,98
Aand.: internationalen a)	2,80		3,07	
lokale a)	3,38		3,52	
Disconto driemaands schatkistpapier	1,50		½	½

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

STATISTIEKEN

OPENBARE EMISSIES ¹⁾ EN UITLOTINGEN ²⁾ MEI 1961
(in duizenden guldens)

	Emissies			Afosbaar ³⁾ gestelde obligaties c.q. pandbrieven	Converteerbaar gestelde obligaties c.q. pandbrieven
	Obligaties	Aandelen	Totaal		
Het Rijk	—	—	—	15.706	—
Provincies, gemeenten en andere publiekrechtelijke lichamen	—	—	—	809	—
w.v. premiebetalingen	—	—	—	82	—
Handel, industrie en diversen	25.926	48.348	74.274	1.441	—
w.v. handel	—	3.000	3.000	—	—
industrie	25.926	45.348	71.274	—	—
Bank-, krediet- en verzekeringswezen	—	—	—	1.033	290
w.v. bank- en kredietinstellingen	—	—	—	64	—
N.V. Bank voor Ned. Gemeenten	—	—	—	—	—
Hypotheekbanken	—	—	—	969	290
Kerkelijke en liefdadige instellingen	3.250	—	3.250	524	—
Buitenland	—	—	—	192	—
Algemeen totaal	29.176	48.348	77.524	19.705	290
w.v. overheidssector	—	—	—	16.515	—
N.V. Bank voor Ned. Gemeenten	—	—	—	—	—
Private sector	29.176	48.348	77.524	3.190	290
januari-mei 1960	714.581	94.977	809.558	171.494	6.195
januari-mei 1961	602.261	86.597	688.858	199.881	6.039

- ¹⁾ Reële bedragen volgens stortingsdatum, incl. het deel dat vooraf ondershands op inschrijvingsvoorwaarden is geplaatst; verkoop van pandbrieven over de toonbank zijn niet in de emissies verwerkt.
²⁾ De bedragen der niet uitgelote obligaties c.q. pandbrieven, welke aflosbaar werden gesteld, zijn niet bekend.
³⁾ Volgens datum van betaalbaarstelling.
Bron: Statistisch Bulletin van het C.B.S.

GEMEENTE DEVENTER

Burgemeester en wethouders van Deventer roepen sollicitanten op voor de betrekking van

Directeur van de te vormen gemeentelijke personeelsdienst

Deze dienst zal worden belast met alle voorkomende personeelsaangelegenheden, zoals personeelsbeleid naar moderne inzichten, ontwerpen en uitvoeren van rechtspositieregelingen en centrale loonadministratie.

Sollicitanten dienen te beschikken over zodanige ervaring, dat zij als deskundigen op het terrein van het personeelsbeleid kunnen worden beschouwd.

Voor de vervulling van deze betrekking zal mede worden gelet op de sociale instelling van sollicitant.

Academisch of daarmee gelijk te stellen opleiding kan tot aanbeveling strekken.

Candidaten moeten bereid zijn zich aan een psychotechnisch onderzoek te onderwerpen.

Maandwedge f. 1.112,— tot f. 1.307,— (8 éénjaarlijkse periodieke verhogingen), exclusief looncompensatie premie A.O.W., looncompensatie huurverhoging en 4% vakantie-uitkering.

In de gemeente Deventer bestaat een verplaatsingskostenverordening en een premiespaarverordening. Kinder-toelage volgens rijksregeling.

Sollicitaties met uitvoerige gegevens betreffende opleiding, huidige werkkring en eventueel vroeger vervulde betrekkingen en opgave van referentie-adressen, worden binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad ingewacht bij de burgemeester van Deventer.

INTERIM-INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN ¹⁾ ²⁾

	1948 = 100	1959	1960	1961		
				dec.	jan.	febr.
Voedingsmiddelen:						
Plantaardige	147	137	128	128	128	124
Dierlijke	113	102	109	112	108	106
Totaal voedingsmiddelen	129	118	118	120	117	115
Grondstoffen voor:						
Houtwaren	141	155	157	158	157	155
Chemische produkten	112	108	106	107	108	106
Textielwaren	114	118	118	118	119	117
Leer en Leerwaren	151	131	126	125	125	126
Metaalwaren	154	158	156	155	154	154
Papier	108	110	111	112	112	110
Hulpstoffen	211	206	206	204	205	203
Totaal grond- en hulpstoffen	168	167	166	165	165	164
Afgewerkte produkten:						
Glas, aardewerk enz. ..	170	172	173	175	175	175
Houtwaren	118	121	122	122	122	122
Chemische produkten ..	127	126	123	122	121	121
Textielwaren	129	131	132	132	133	133
Leer- en Rubberwaren ..	141	143	143	143	143	142
Metaalwaren	145	146	147	147	147	146
Papierwaren	147	146	147	147	148	148
Gefabriceerde voedings- en genotmiddelen	141	140	140	140	140	140
Overige produkten	161	151	147	151	153	150
Totaal afgew. produkten ..	139	139	139	139	139	139
Algemeen indexcijfers	142	139	139	139	139	137

- ¹⁾ Ontleend aan het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
²⁾ De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1948.

gemeente enschede

Bij het sociografisch en statistisch bureau kan worden geplaatst een

middelbaar onderzoeker

of

assistent-onderzoeker

Taak: het uitvoeren van onderzoek-, documentatie- en contactwerkzaamheden van uiteenlopende aard. De aard van het werk en de mate van zelfstandigheid zijn voorlopig afhankelijk van ervaring en verdere geschiktheid van de betrokkene.

Vereist: ervaring in hetzij het stedebouwkundige of economisch/sociaal onderzoek of sociaal-economische statistiek. Vooropleiding ten minste u.l.o.-b, diploma algemene statistiek of overeenkomstig diploma. Aan het diploma middelbaar planologisch onderzoeker wordt bijzondere waarde toegekend.

Rangindeling en salaris: naar gelang van bekwaamheid; salaris adjunct-commies f. 431,— tot f. 547,— adjunct-commies 1ste klas f. 497,— tot f. 612,—, commies f. 563,— tot f. 678,—, commies 1ste klas f. 661,— tot f. 776,— en hoofdcommies f. 744,— tot f. 887,— per maand, de bekende toelagen inbegrepen. Vakantietoelage 4%, vergoeding krachtens de tijdelijke ziektekostenregeling en eventueel kindertoelage.

De hogere rangen (boven commies) komen uitsluitend in aanmerking voor hen die duidelijk als middelbaar onderzoeker gequalificeerd kunnen worden.

Voor goede krachten staan aantrekkelijke mogelijkheden open.

Woning enz. gehuuden: Toewijzing van een woning zal zoveel mogelijk worden bevorderd. Reiskosten voor wekelijks gezinsbezoek en verhuiskosten worden vergoed, vaste vergoeding inrichtingskosten 5% van de bezoldiging en tegemoetkoming van 90% in pensiekosten.

Aanmelding: uitsluitend schriftelijk met vermelding letter X bij de afdeling personeelszaken van de secretarie. Een sollicitatieformulier zal daarna worden toegezonden.

Herhaling Leergang Besliskunde

(Operations Research)

Besliskunde is een verzamelnaam voor een groep van wetenschappelijke methoden van beslissingsvoorbereiding, waarin wiskunde een belangrijke rol speelt.

De statistische afdeling van de Stichting Mathematisch Centrum organiseerde in 1960-'61 een leergang, waarin de wiskundige ondergrond en de toepassingsgebieden van de besliskunde uitvoerig werden behandeld. Deze leergang zal in het cursusjaar 1961-'62 worden herhaald. In het begin worden inleidingen in de wiskunde en de statistiek gegeven voor zover deze belangrijk zijn voor de later te behandelen besliskundige methoden. Een gespecialiseerde wiskundige vooropleiding is voor het volgen van de leergang niet vereist.

De kosten van de leergang bedragen f. 2000,— per deelnemer; aan hen die afkomstig zijn uit een bedrijf of een instelling, waarvan reeds iemand de in 1960-'61 gehouden leergang bijwoonde, kan een reductie van f. 1000,— verleend worden.

De leergang vindt plaats in de perioden: 2-4 en 9-11 oktober 1961, 11-13 en 18-20 december 1961, 5-7 en 12-14 februari 1962, 2-4 en 9-11 april 1962 en 28-30 mei en 4-6 juni 1962.

Men kan zich opgeven bij de Administratie van het Mathematisch Centrum, 2e Boerhaavestraat 49, Amsterdam-O, tel. (020) 94 72 72, waar ook alle verdere gewenste inlichtingen verkregen kunnen worden.

WERKGEVERSORGANISATIE

Z O E K T

JONG JURIST

★

De betrokkene zal in staat moeten zijn zich gemakkelijk in te werken in verschillende vraagstukken, welke voor een belangrijk deel op economisch gebied liggen.

Behoorlijke kennis van de moderne talen strekt tot aanbeveling.

Brieven onder No. E-S.B. 32-1, Postbus 42, Schiedam.

HET HOOFDBEDRIJFSCHAP DETAILHANDEL

vraagt voor zijn Dienst Voorlichting

een cursusleider

Gevraagd wordt een medewerker, die zal worden belast met de opzet, organisatie en uitvoering van de collectieve voorlichting aan ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf in de detailhandel, zulks in nauwe samenwerking met de vrije organisaties in deze sector.

Hiertoe is vereist:

- een ruime ervaring op het gebied van de voorlichting;
- kennis van en ervaring met moderne methoden van kennisoverdracht;
- doctoraal examen economie of middelbare opleiding met zeer ruime ervaring op het gebied der voorlichting;
- bij voorkeur grondige kennis van de problemen van de detailhandel;
- niet jonger dan 35 jaar.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd hun sollicitaties, met beschrijving van opleiding, levensloop en ervaring, te richten aan het Hoofdbedrijfschap Detailhandel, Nieuwe Parklaan 74, Den Haag.

DIENST DER PUBLIEKE WERKEN AMSTERDAM

Bij de afdeling Stadsontwikkeling kunnen worden geplaatst:

a. bij de Verkeersgroep:

1e. een technisch medewerker

die in het bijzonder zal worden belast met het ontwerpen van oplossingen voor de in deze sector voorkomende vraagstukken.

Vereist worden kennis van de hierbij nodige civiele techniek (bij voorkeur h.t.s.-opleiding) en belangstelling voor de studies, die hiermede samenhangen;

2e. een assistent

met belangstelling voor de economie voor het verkeer en het vervoer.

Deze medewerker zal, ter assistentie van de verkeerseconoom, worden belast met de bestudering en uitwerking van de zich bij de Verkeersgroep voordoende vraagpunten van economische aard. Kennis van statistiek strekt tot aanbeveling.

b. bij het Studiebureau:

een assistent-tekenaar of opzichter

voor het verzorgen van tekenwerk van uiteenlopende aard, het verlenen van assistentie bij het uitwerken van statistische gegevens en het verrichten van technisch-administratieve werkzaamheden.

Het toe te kennen salaris in deze betrekkingen zal, afhankelijk van leeftijd en ervaring, nader overeen worden gekomen.

Vergoeding van pension-, reis- en verhuiskosten volgens de gemeentelijke regeling.

Sollicitaties onder no. 45611 in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.